Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«С В Е Т») ОРГАН ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОЙ АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШИНАРА, 11 октябрь, 1977 шу. ● № 122 (5789). ● Мах 2 кеп.

ВАЙ ВАХАРА КЕРТТЕРА ЗАКОН

СССР Лакхехьарча Совето тlаийцай Советски Социалистически Республикай Союза Конституци (Керттера Закон).

1977 шера 7 октябрь — вай вахара Керттера Закон тlаийца ди дунен исторе чухь, вай мехка турпалча летописа чухь къаьгга моттиг дlа а лаьца дlаоттаргда. Из я дегlаенача социализман хьалъеча коммунизман ханюкъа бокъонца йола манифест. Из да Советски пачхьалкхе кховзткъа шера дегlаяра итог еш дола программни документ. Цун хlара мугlаро дlачlоагlду Сийлахь-боккхача Октябра Даьхенна, наьха вахара экономически, политически, культурни доакъошка карагlдаьнна lалаьмате доккхий хlамаш. «Дегlаена социалистически общество хьалъяьй СССР-е. Социализм ший ларда тlа дегlаухача цу юкъагlа тlа-тlа диззагlа хьаделлалу кердача строя кхолламаш ду низаш, социалистически вахара хьисапа совленаш, къахьегамхоша тlа-тlа шерагlа пайда эц карагlдаьннача сийлахь-доккхийча хlамай беркатах» — ниттта къаьгга хьахьекхад СССР Конституце тlа вай социалистически вахара лоархlамегlарча хьалех цаl.

Вай социалистически пачхьалкхе капиталистически пачхьалкхенел белгала я мехкара деррига рузкъаш деррига халкъа доал долаш хиларца. Вай мехка хьамел кхоллаш дола хlама социалистически Даьхен низ чlоагlбаран къахьегамхой хьашташ кхоачашдаран дlадохийташ да. Социалистически демократе мара лац наха бокъонца йола паргlатонаш, цо мара лац тайп-тайпарча къамех, тайп-тайпара ди лелабеш, тайп-тайпара боахам болча наха цхьатарра йола бокъонаш, социалистически демократе мара бокъонца сий деш лакхвац къахьегаш вола саг, цо мара лац цунна ший кхела да хила бокъо, цо мара вац цох ший мехка визза вола да. Вай мехка деррига пачхьалкхен lаьдал дерригача халкъа бе доал. Из тайпа бокъо цхьаккха а капиталистически мехка йолаш а е хила йиш йолаш а яц. Ший вахара Керттера Закон хьакхоллача хьинаре дакъа лаца, из тоадеш, нийсдеш, тlатоха дезар тlатохаш цунга хьажа, юххера а из чlоагlде халкъа бокъо луш социалистически демократи мара яц. СССР кердача Конституце проект ювцача дакъа лаьцар бlаь шовзткъа миллион совгlча саго, вешта аьлча, вай мехка бахача кхийнача наьха пхе даькъах диъ дакъа совгlа. Цу тайпара дукхача наха хьинаре дакъа лоацаш мехка законаш хьакхоллаш цхьаккха а капиталистически мохк бац.

Дерригача халкъо кердача Конституце проект ювцаш хьахьекхар Коммунистически партен Советски пачхьалкхени чура а арахьара а политика чlоагlа хьаллоацаш а къоабалъеш а хилар. Дега къаьстта тоам хулаш тlаийцар советски наха «Советски обществана кулгалдуи лостам телеи низ, цун политически система, пачхьалкхени общественнии организацей дог да Советски Союза Коммунистически парти. Халкъа духьа яхаш халкъа гlулакх деши я КПСС» яха мехка Керттерча Закона тlара дешаш, сессе къамаьлаш даьча депутаташа Коммунистически партена, цун ленински Центральни Комитета, дунен тlа гlорваьнна вола политически деятель новкъост Л. И. Брежнев керте латтача ЦК Политбюрона дег тlара баркал аьлар советски наьха вахар кхы дlахо а тоадара, цар бокъонаш шеръяра, царна дукхагlа паргlатонаш ялара lалаьмате чlоагlа йоакхо цар ярах. Коммунистически парте дlахьоча наькъаца гу советски наха шоай уйлаш, шоашта дагадоахкараш, шоай юlам, шоаш де лерхlараш. Коммунистически парти я цар дегондало, уж доазув доаццаш тешаш яр. Советски наьха дог да Коммунистически парти.

СССР Конституце тlа белгалъяь я гражданий бокъонаши декхараши. Царех керттердар да общественни пайданеча гlулакха даькъе ше хержа болх цlена хьабар, къахьегама дисциплина кхоачашъяр. СССР гражданина декхар да советски законаша аlадехар кхоачашде, социалистически общежите бокъонаш лархlа, социалистически доалахье лораен чlоагlъен, Советски пачхьалкхен хьашташ лораде, цун низи сийи чlоагlдара йоакхо е. Из декхарийла ва кхыча къамех болча наьха сий де, къамийн народностийн доттагlал чlоагlде, шийбераш кхедара йоакхо е, обществана пайдане къахьегара уж кийчде, социалистически общества тешшаме членаш хургболаш хьалкхебе, lалам лораде. СССР Конституце тlара декхараш гражданаша кхоачашдаро вай социалистически Даьхен экономикен культурен дlахо дегlайовлаяра, вай мехка а дунен тlа а lилманнен техниканен карагlдаьнначох биззагlа пайда эцара, наха юкъера доттагlали вошали чlоагlдара шерра никъ хьабел.

Кердача Конституце советски гражданашта кхы а шерагlа никъ хьабел пачхьалкхен гlулакхаш къестадеча а цун органашта кулгалдеча а шерагlа дакъа лаца. Из къаьгга гуш да мехка Керттерча Закона тlа. Из къаьгга гучадаьлар Кердача Конституце проект дерригача халкъо ювцача хана а СССР Лакхехьарча Совета аргlан йоаца ворхlагlа сесси хиннача хана а.

Хlанз, новкъоста Л. И. Брежнева СССР Лакхехьарча Совета сессе тlеххьарча заседане ма-аллара, керда Конституци лела, яха, болх бе йолалуча хана боккха лоархlам болаш да, беррига гражданашта шоай бокъонаш паргlатонаши, уж чакхъяхара наькъаши методаши дика йовзар, хlаьта цунца цхьана коммунизм хьалъяра царех хьаькъалца пайда эцар. Партийни, профсоюзни, комсомольски, кхыча общественни организацей декхар да СССР керда Конституци массанега а дlайовзийта, из кlоаргга lомаергйола хьалаш, хlара советски гражданина ший керттера книжка а лоархlаш из лелаелга lалашде.

СССР Керда Конституци, СССР Лакхехьарча Совета аргlан йоацача ворхlагlча сессе кхыдола документаш, берригача советски наха а санна, Нохч-ГlалгlайчеН къахьегамхоша тlаийцар lалаьмате чlоагlа гlадбаха. Вай республике чакхъювлача торжественни митингашка, гражданий сходашка наха хьагойт СССР керда Конституци тlаэцаро шоай къахьегама я политически а хьинар айдаьлга, республика боахам, культура дlахо айяра шоаш ца кхобеш къахьега кийча болга, Коммунистически партена, Советски правительствана гонахьа шоаш кхотабенна хилар. Партей халкъен цхьоагlо йохаргйоацаши моакхаз санна чlоагlен йолга.

Керда Конституци я социально-политически, общественни, философски уйлан бlаьхегlа бола хьаст, Октябра гlулакх, Ленина сийлахь-доккха гlулакх котдаргхиларах дола эгара чlоагlагlа дола тешал.

Шеко яц лаьттан тlара керда, иразе дола общество — коммунизм хьалъеча Коммунистически парте кулгал а деш советски наха керда исторически толамаш доахаргхиларах!

ЧІОАГГІА ДЕГАШ АЙДЕННА БОЛАШ

тlаийцай советски наха керда Конституци чlоагlъярах йола СССР Лакхехьарча Совета Деклараци а Конституци ше а

Грозненски экспериментально-механически завода коллективо дерригача советски наха а санна чlоагrlа могаеш хьаллоац СССР керда Конституци. Ийсазлагlа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргlан йоацача ворхlагlча сессе сийна къахьегама вахте а этта болх беш хиннача завода коллективо укх шера 9 бетта план 104.8 процент кхоачашъяьй планал совгlа маьхала яьккхай 78 эзар сома продукци. къахьегама овсарле лакхъяра план кхоачашъяьй 101,8 процент. Сесси хьаеллача денга шиъ шера план кхоачашъяьй коммунист В. В. Гольдман керте латтача бригадо.

Конституце хlара статья къахьегамхошта дикагlа дlайовзийта гlерташ дукха къахьег укх деношка завода агитаторашa, политинформатораша.

СУРТА ТlА: бригада членашта СССР Конституци ешаш ва бригадир агитатор В. В. Гольдман.

И. ПЛИЕВА сурт.

Хьамзат ОСМИЕВ.

КОНСТИТУЦЕХ ДОЛА ДОШ

Керда Конституци ювц вай.
Цун чулоацам боккха ба.
Вай Тахане кизга да из,
Из вай Кхоане дlоагlа да.

Цун мугlарех хозаш, гуш да
Вай Даьхено доаха са,
Миллионех хlара саго,
Вахар тоадеш, хьега къа.

Гу цу тlара халкъий вошал,
Нана-Даьхен шорал гу,
Тахан долашдар гуш санна,
Мехка Кхоанен сибат гу.

Гу цу тlара лаьтта оахаш
Кхай тlа воалла тракторист,
Массе даькъе денал гойташ
Хьалха латта Коммунист,

Дошув санна, кхаьча латта
Ялат оарда комбайнер,
Цунна lазап качардаккха
Унхо волча вода лор,

Ший кулгашца Даьхе кхоаба
Лаьттан говзанч — ахархо,
Бераш санна, доахан хьесташ
Йоалла божабеттархо,

lаьржа дошув доаккхаш
воаллар,
Наха веза йоазонхо,
Академик, летчик, бlухо,
Болхло, шофер, хьехархо,

Тоаеннача даьгlенашка
Жа доажадеш вдалла lу...
Кхыбараш а гу цу тlара,
Царна дага мелдар гу.

Тlаийцача Конституцех
Хийцца ала мегаргда:
Вай Тахане кизга да из,
Из вай Кхоане дlоагlа да.

ОАХА БАРКАЛ ЯХ

КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева СССР Лакхехьарча Совета аргlан йоацача сессе яьа доклад чlоагlа политически къахьегамен хьинар айдаь къахьегаш ба тха завода къахьегамхой. Из дика кхетадеш да. Хlана аьлча цига тlаийца мехка Керттера Закон советски наьха шоай вахарах йола уйлаши дагалаттараши дизза чулоацаш, цар коммунизмага дlахьалхашкахьа бе беза никъ хьагойташ доландаь.

Кердача Конституце тlа къаьгга хьахьекхад социализмана карагlдаьнна сийлахь-доккха хlамаш, вай партен правительствай социалистически демократе принципаш лоарзагlа ца йоалаш кхоачашъелга а къахьегамхой бокъонаши паргlатонаши даим шерлуш йолга а.

Цу дерригне Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу, дизара накъадолхача тха хьинар кхы а айду, цудухьа «Юбилейни вахта толаме чакхъяккха» яхача девизагlа къахьегача заводчанаша шоай задапеш тlехкхоачашъю.

Къахьегача сага вахара, бокъоний, паргlатоний ниттта йоакхо еш хиларах оаха доккха баркал ях Коммунистически партенеи Советски правительстваи.

А.-М. АСТЕМИРОВ,
«Красный молот» завода болат лоаладер.

ЦІаккха а дицлургдоаца ди

Советий мехка вахаре геттара йоккха моттиг дlалоацаргйолча деноех цаl а хинна дlаэттад 7 октябрь. СССР Лакхехьарча Совето шиий аргlан йоацача сессе вай вахара керда Керттера Закон тlаэцача цу дийнахьа берригаш санна со а сай балха вар. Цхьабакъда из балха ди мугlаречa балха деношта юкъера хьакъоастаду белгалонаш дукха яр.

Къаьга енача lуйренга хьежжа юхь тlара белабенна, безаме бар хьабетталуш хинна нах, хlаьта балха тlа берригаш а Лакхехьарча Совета сессе заседанех хоам беча радиос дена кердадараш вlашин дувцаш бар. Дукха уйлаш дег чу йоссийташ чакхдаьлар вайх хlаране шиий дулхах-цlийх долча гlулакха юкъе санна дакъа лаьца СССР кердача Конституце проект ювцилга. Царех керттера яр я советски наьха ираз духьа де мел эшар деш йолча Коммунистически партеи Советски правительстваи йоакхонах хlанз тlаийцача кердача Конституце вай вахар дlахо йодача хана кхы а гlозагlа хургхилар закона наькъагlа чlоагlделга. Кховзткъа шера дуне цендоаккхаш бола сийдола бlаьха никъ баьча вай Даьхенах доккхал дайта ца lеш, цо кхы а хьинарегlа, беркатегlа кахьега безам болийт.

Уж уйлаш кхы а чlоагlъелар дерригача дунен теркам тlаозаш чакхдаьннача СССР Лакхехьарча Совета сессе болх баьча депошка. Цудухьа яx аз СССР керда Конституци тlаийца ди вай мехка историна юкъе йоагlаш йола моттиг дlалоацаргйола дицлургдоаца ди да.

Р. МАЗАЕВ,
Грозненча № 1 йолча поликлиника лор.

ГЕТТАРА РАЬЗА ДА ТХО

Оаха, массане геттара раьза долаш тlаийцар, советски халкъа йоакхо еш йола, СССР керда Конституци. Цу лоархlамерча документо хьинар айдаьд «Экажевский» совхоза кхаш леладерий. Цудухьа вай хьамсара Даьхе гlадъюгаш хургдола толамаш дахара ерригa уйла тlаяхийта къахьегащ да тхо.

Агротехнически бокъонаш лора а еш lуналдар бахьан долаш, оаха доал даьча 50 гектара тlа lалаьмате дика коартолаш хьувкъаьяй тха звенос. Из гуш да хlанз, коартолаш чуэцача хана. Юкъера лаьрхlача хlара гектара тlара 160 центнер коартолаш чуяхь оаха, план 100 центнер йолаш.

Коартолаш ший ханнахьен цlенеи чуэцара тхоай низ дакхоачар деш болх бу оаха укх деношка. Овсаре къахьег са новкъосташа Бузуртанов Махьмадгlирей Евлоев Хьажбикарей. Гектара тlара 128 центнер коартолаш чуэц царех хlаране.

Паччахьалкхенна коартолаш дlаялара укх шера кердача Конституце проект ювца йолаяьча хана тlаийцача социалистически декхарех лоархlадерrхиларах шеко йоацаш да тхо. Хlаьта Даьхена рузкъа lоадар, низ чlоагlбар духьа хьинар, низ кхо ца беш къахьега дош а лу.

А. АЛБОГАЧИЕВ,
«Экажевский» совхоза коартолаш лелаеча звенон звеньевой, Социалистически Къахьегама Турпал.

Дlадахача кlирандийнахьа Грозненски аэродроме даьккхача укх сурта тlа ба ийсазлагlа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргlан йоацача ворхlагlча сессе хинна цlакхаьча Нохч-ГlалгlайченгаРа бола СССР Лакхехьарча Совета депутаташ (аьрдехьара аьттехьа): Ш. Эсмурзиев — Малгобекски УБР буровой мастер, Х. Алакаев — «Терек» яхача совхоза отделене управляющи, М. Умхаджаева — «Горец» яхача совхоза доярка, Ж. Бисултанов — «Пищемаш» завода слесарь.

А. КЫЧИКОВА сурт.

СИГАЛА ДА «СОЮЗ-25» ЯХА КЕМА

ТАСС-а ХОАМ

Космически аре таххара программага хьежжа 1977 шера 9 октябре московски ха 5 сахьати 40 минути яьлча Советски Союзе кема командир подполковник Коваленок Владимир Васильевичи бортинженер Рюмин Валерий Викторовичи волаш пилотировани еш дола «Союз-25» яха космически кема сигала дахийтад.

«Союз-25» яхача кема полета программа тlа лаьрхlа да 1977 шера 29 сентябре лаьттан юхерча орбита тlа яьккхача «Салют-6» яхача lилман станцеца цхьана эксперименташ е.

Кема бортовой системаш болх лерттlа беш я, экипажагара хьал дика да.

Космонавташ новкъостий Коваленоки Рюмини полета программа кхоачашъе болабеннаб.

* * *

ПОЛЕТА УПРАВЛЕНИ Ю ЦЕНТР. 9 октябрь. (ТАСС). Московски ха 12 сахьат доалаш «Союз-25» яхача кема Лаьттан гонахьа пхи го баьккхаб.

Тахан лелара траекторена коррекци яьчул тlехьагlа «Союз-25» яха кема дlахо додаш да е параметраш йолаш:

Лаьттан тlара эггара гаьнагlа далар — 318 километр.

Лаьттан тlара эггара кlезигагlа гаьнагlа далар — 280 километр;

— Го боаккха ха — 90,2 минут;

— орбита дlаерзар — 51,6 градус.

Радио бувзама сеансаш йолаш кема командира В. В. Коваленока хоам бир, экипажо кхоачашъеш я оттаяь йола полета программа, космонавташкара хьал дика да, аьнна.

14 сахьат даьлча денз 23 сахьат даллалца «Союз-25 яха кема Советски Союза территоре тlара радио чу гlолла бlаргагуча зоне хургдац. Цу хана космонавташ салоlаш хургба.

* * *

ПОЛЕТА УПРАВЛЕНИ Ю ЦЕНТР, 10 октябрь. (ТАСС). Космонавтий Владимир Коваленокен Валерий Рюминен шоллагlа балха ди дlадоладелар селхан московски ханах 23 сахьати 30 минути яьлча.

Программага хьежжа космонавташа «Союз-25» яхача кема бортови системашка хьежар, планагlа де лаьрхlа хинна балхаш а чакхдаьхар.

10 октябре 7 сахьати 09 минути яьлча «Союз-25» яха кема «Салют-6» яхача станцена автоматически гаргаэзар, цул тlехьагlа 120 метр гаьнара вlаши тессар уж.

Вlаши тассара режим нийс ца яларах вlашагl ца хотташ йитар.

Экипаж lоха лаьтта lойосса кийчо е йолаелар.

«Салют-6» яха орбитальни lилман станци шийникъ беш я.

Подполковник КОВАЛЕНОК Владимир Васильевич

«Союз-25» яхача космически кема командир Коваленок Владимир Васильевич ваьа 1942 шера Мински областа Крупски района Белое яхача юрта.

Летчикий Балашовски Лакхера тlема авиационни училища чакхъяьккхачул тlехьагlа гlулакх деш хиннав Тlеман-транспортни авиаце, тlехьарча хана кема командира гlулакха тlа хиннав. 1.600 сахьатал дукхагlа сигала лийннав, ВВС парашютно-десантни кийчон инструктор ва.

В. В. Коваленок — 1962 шера денз Советски Союза Коммунистически парте член.

Владимир Васильевич космонавтий отряда юкъе дlаязваьв 1967 шера. Кlоарга знанеши технически эрудиции хьа з гойташ чакхъяьккхай космически полеташта кийчо яра йизза курс. Дуккхаза дакъа лаьцад пилоташ тlаболча кемаштен орбитальни станцештен управлени еча.

1976 шера балха тlера а ца воалаш, космонавташ кийчбеча Центре В. В. Коваленока йистеяьккхай Ю. А. Гагарина цlерагlа йола тlема-фен Академи.

РЮМИН Валерий Викторович

«Союз-25» яхача космически кема бортинженер Рюмин Валерий Викторович ваьа 1939 шера Комсомольске-на-Амуре.

Техникум чакхъяьккхачул тlехьагlа гlулакх деш хиннав Советски Эскаре. 1961 шера В. В. Рюмин хул Московски хьунтехнически института студент. Институт чакхъяьккхача Валерий Викторовича болх бу конструкторски бюро. Цига космически техника керда тайпаш хьадечен толкачен дакъа лоацаш цо ше хьавовзийтар инициативни эрудированни инженер хиларца.

В. В. Рюмин — 1972 шера денз Советски Союза Коммунистически парте член.

Валерий Викторович космонавтий отряда юкъе дlаязвир 1973 шера, космически полеташ е кийчо яра йизза курс чакхъяьккхай.

В. В. Рюмина хьинаре дакъа лаьцад пилоташ тlаболча космически кемаштен орбитальни станцештен управлени еча.

СССР ФИНАНСАЙ МИНИСТЕРСТВЕИ СССР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН БАНКЕИ

КПСС ЦК-и СССР Министрий Советои тlадилларца СССР финансай Министерствоси СССР Госбанкои оттадаьд: СССР халкъа боахам юхаметтаоттабарен дегlабоалабарен 800 млн. сома йолча шоллагlча Паччахьалкхен заема, цу заемах ахча луча тиража юкъеяханза йолча облигацеех ахча уж, сберегательни кассашка дlаелча 1977 шера 12 октябре денз дlатела аьнна.

СССР халкъа боахам юхаметтаоттабарен дегlабоалабарен 400 млн. сома йолча кхоалагlча Паччахьалкхен заемах ахча дlадалара хьалхара тираж хургъя 1977 шера 20 октябре Москве. Цу тиража официальни таблица центральни газеташ тlа кепатеха хургъя 10 ноябре, хlаьта кхэж бенача облигацеех сберегательни кассаша ахча дlатела доладергда 1977 шера 11 ноябре.

НГlАССР ЗАСЛУЖЕННИ АРТИСТА СИЙЛЕН ЦlИ нов. Р. Б. ПАСКАЕВНА ЯЛАРАХ ДОЛА
НОХЧ-ГlАЛГlАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДУМА

У К А З

Советски музыкальни искусства даькъе дика хlамаш карагlдувларах Нохч-Гlалгlай Автономни Советски Социалистически Республика заслуженни артиста сийлен цlи лойла Паскаев Рамзан Бетерсултановича — телевиденеи радиовещанеи комитета инструментальни ансамбла солиста.

Нохч-Гlалгlай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-Гlалгlай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

гор. Грозный,
1977 шу, 29 сентябрь.

ИйслагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІлагІча сессе

Депутата Л. К. ЧЕРКУНОВАС даь къамаьл

(НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЗАВОДСКОЙ ХОРЖАМИЙ ОКРУГ)

Новкъостий депутаташ! Адамлен кхела чІоагІа влияни еш событеш хул. ЙоагІа а йоагІаш цох лархІа езаш я дегІаенача социализмана сийлахь-доккхий карагІдьынараш ше дІачІоагІъяь йола вай ювцаш йолеи тІеэцаш йолеи СССР керда Конституци. Дерригача дунена бІаргагу Коммунистически парте хьалхлениа материальни духовни дегІадоагІача советски халкъо дахха Іалаьмате доккхий толамаш.

Укх трибуна тІа хьатІаяла кийчлуш аз, мутІарерча болхлочо, Іалаьмате дукхача хІаман уйла йир, кердача тайпара хьежар сай вахарга. Са вахаре кІезига хиннадац дицлургдоацеи са дог тохадолийташ долеи хІамаш. Цхьабакъда цхьаина а хІаманца нийсде йиш йолаш дац СССР Лакхехьарча Совета исторически сессе доакъашхо хиларах хІанз сога кхаьча ираз а дега гІоз а. Аз цІенача дег тІара баркал овл партена, Советски правительстваиа сайх иштта тешам боларах, хІаьта гІадъяха я сай болхлочун дош, кердача Конституцена, вай халкъа тахапенней кхояненней, вай партена, коммунизмана тІехьа кхаж тоссача миллионаш болча наьхачох дІакхетарг хиларах!

Берригача депутаташа санна аз чІоагІа теркам тІабахийта ладийгІар сессе новкъоста Л. И. Брежнева яьча докладага. Цун хІара уйла, хІара дош, сийрда дахккхад Октябра идеяй сердалоно, къахьегача наьха, керда вахар хьалдечар партийни йоакхо еш да. Докладо йоккха моттиг дІаловцаргъя коммунизм хьалъяра теорешеи практикаиеи юкъе, хІаьта цо къаьгга хьагойт советски халкъа хьаштел дезагІа Коммунистически парте, Советски пачхьалкхен цхьаккха хьашташ доацилга. Цо дог урастаду, керда низаш тел, наьха ираз духьа, дукхаезаш йола Даьхе кхы а чІоагІагІа тоаяра къахьега безам болийт.

Биъ бетта гаргга дерригача халкъо йийцар кердача Конституце проект. Депутат хиларах тарра каст-каста дукхача предприятешка а организацешка а хила, тайп-тайпара профессеш йолча нахаца къамьлаш де дийзад са, хІаьта сона бІаргагора хІара саг из Іалаьмате лоархІаме документ кІоаргга Іомаде а дувца а безам болаш хилар. ЧІоагІа теркам тІабахийта пачхьалкхен хьисапе, шоаш мехка бизза дай хиларах гарра уйла йора наха цун хІара мутІана, шоай предложенеши тІатохараши дора. ХІара саг йиш йолаш вар шийна хетар дІаала, хІаьта цо кхы дикагІа ца эшаш кІаьгга дІагойтар вай социалистически демократе маІан. Леонид Ильич Брежнева ший доклада тІа геттара нийса белгалдир Конституце проект ювцача хана миллионаш болча къахьегамхой политически вахарен опыто йІаьхегІа а йир, хІаьта мадарра аьлча, цар творчествас, хьаькъалон лоІамон хьа а кхеллар, цох хилар боккъонца дола халкъа документ. Вайна массанена а ховш да СССР керда Конституци, вай заман лоархІамегІа дола документ кийчдеча а хьадеча а юкъарчал доацаш дакъа лаьцар КПСС, дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойи болама гІеравьнна деятель новкъост Леонид Ильич Брежнев волга. **(ТІоараш тох).**

Мукъа ба сона, харжархой наказаш кховчаш а деш, везача Леонид Ильичаи Конституциони Комиссе берригача членаштеи дегІаенача социализма кердача Конституце проект хьаеча Іалаьмате чІоагІа къахьегарах дег тІара баркал ала. **(ТІоараш тох).**

Деза новкъостий! Шийтта шу совгІа ха я аз СССР 50 шу дизара цІерагІча Грозненски химически заводе болх бу. Тха коллектив массаза а хиннай халкъа боахама планаши социалистически декхараши кхоачашдеча хьинаре къахьегаш. Цхьабакъда тха заводе а санна ерригача Нохч - ГІалгІай республике а укх деношка къаьстта чІоагІа айденнад къахьегамен политически хьинар. Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дизар доккхийча толамашца дездедьнна парте бах тІахьехам хІара болхлочо дег тІара хьаллаьцаб. Тха предприяте цхьаь цаІ саг вац производствении задашеши декхараши кхоачаш ца деш. КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленума решенешта гІулакхашта жоп дала а гІерташ тха коллективо республике хьалъэйир «ХІара балха денна — дикала Знак!» яхича девизагІа йолча социалистически яхьа байрах.

ХІанзле проектни низал шозза дукхагІа продукци арахец заводо. 80 процент гаргга йола продукци пачхьалкхен дикала Знак йолаш арахец. Производства эффективностага дилла мехкарча шийна тара йолча предприятешта юкъе хьалхара моттиг лелаю тха предприяте. ВІаштта ер пхелагІа шу да Ерригсоюзни социалистически яхье хІара квартале завод котъювла. «Юбилейни вахтана — хьинаре финиш» яха нарофоминций патриотически гІулакх хьал а лаьца оаха кхы а овсарегІа, хьинар кхы а дукхагІа айдаь къахьег хІанз. Аз дика а хеташ хоам бу шуга Лакхехьарча Совета сесси хьаеллача дийнахьа Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дизара сийна тІайийца хинна доккхагІа дола декхараш завода коллективо ханал хьалха кхоачашдарах.

Тхоашта карагІа мел даьннар оаха легхІ КПСС XXV съезда исторически решенеша беркате влияни ярах хьахиннар, вай Даьхен экономикеи культуреи дегІайоалаяра КПСС Центральни Комитетои Советски правительстваи чІоагІа йоакхо а хадданза терко а ярах хьахиннар.

Конституце проект ювцача хана болхлоша, колхозхоша, интеллигенце вижалаша белгалдоахар вай вахаре дика мел дар, вай дега гІозаленаши коталонаши ленински партеца юзаенна йолга. Тхо кІоаргга тешаш да Конституце проекта тІа советски общества кулгаллуи лостам телеи низ, цун политически система, ерригача пачхьалкхен общественни организацей дог Советски Союза Коммунистически парте да яха положени юкъеяхьар законагІа доагІаш хиларах. Халкъа духьа яхаш халкъа гІулакх деши я КПСС.

Ховш ма-хиллара, Конституце керда проект ювцача хана боккха теркам тІабахийтар СССР граждаиий бокъонех йолча положенешта. Уж массава раьза а волаш къоабалйир. Беррагача советски наха вай социалистически строй дІахо а тоаяра йоакхо ярах Коммунистически партенеи Советски пачхьалкхенней дег тІара баркал йоахар. Цу бокъонех хІаране — къахьега, салаІа, унахцІеной чувахa моттиги лораяра, кхычар — личность хиларах тарра лакхву саг, из да гуманизм йолаш а сага сий дара тІадерзадаь а.

Вай, къахьегача наха, сага иштта йоакхо ярах сенца баркал аргда Даьхенна? Эггара хьалха общественна долча гІулакха воаш ца кходеш къахьегарца, граждански декхар цІена кхоачашдарца, вайх хІаранена тІадехка декхараш дизза а цІена а кхоачашдарца. Цул совгІа кердача Конституце Іалашъеш йола дукха бокъонаш вай сакхетам ну, ма-дарра аьлча, граждаиий декхаращца юзаенна я. Боккъал дар аьлча, къахьеген професси харжен бокъо хилар, — из тахан алхха къахьега бокъо хинна а ца Іеш дика къахьега дезаш хилара декхар а да. Деша бокъо хилар — из бух социалча кхаьчча, ший юкъера образовательнии профессиональнии боарам даим лакхбе безилга да.

Тахен вай мехка болхло — из дийша, политически сакхеташ вола саг ва. Цун къахьегам тІа-тІа дукхагІа гаргаух инженерно-технически болхлочун къахьегама. Тха заводера беррига болхлой юкъера дешар дийша ба, цар даим лакхъю шоай знанеши говзали. Аз, масала, чакхъяьккхай итт класс, цул тІехьагІа юкъера профессиональни дешар дийшад, хІаьта хІанз болх беше дешаш я. Са еррига йоакхонаш тІаерзаяь я дукхагІа хІама довзара, дукхагІа хІама Іомадара, хІаьта керттера дар — овсарле чІоагІа лакхъяра, арахеца продукци геттара дика хилийтара. Вайх хІаране иштта кхетаю воай бокъонаш, хІаьта воай декхарех уж къеста а яц. Цох латт вай строя сийлахь - боккха низ а вай ерригача коталоний лард а.

Цунца дувзаденна Советски Союза сага бокъонаш телхаю я яхаш буржуазии пропагандисташа дувцараш эхь дайнарий хабараш да. ХІамагІа эхь ца хеташ уж чІерт миштта даха деза аьнна вайна хьеха, хІаьта шоаш шоай наха эггара чІоагІагІа эшаш дар — къахьега бокъо хулга Іалашдац. Къахьега бокъо мара яц цар Іалашица ер? А. господаш. советски саг ваха а болх бе а Іомаве везар шо дац. ХІаьта тха бокъонаш оаш лорае езаш а яц! **(ТІоараш тох).**

Новкъостий депутаташ мехка беррига нах санна со а гІозъяьккхар Конституце проекта тІа керда вахар хьаккхоллача советски кхалнаьха селла боккха лоархІам барах. Цо кхы а лакхагІа айдергда вай мехкарча къахьегача кхалнаьха сий.

Нохч - ГІалгІайчене, масала, Октябрьски революци хилалехьа дешар-йоазув ховш цхьаккха кхалсаг хиннаяц. Тахан республика халкъа боахама специалистех аханел совгІа бараш кхалнах ба. ХІанз тхаинига цхьаккха цецвалац кхалсага лор, хьехархо, яздархо, Іилман болхло хила йиш хиларах... Тхо цунга даьннад, хІаьта цхьайолча хана цу сийлахь-доккхача карагІдьынача хІаман вІалла уйла а яц. Социализмо мара торо лац дукха кхалнах общества а пачхьалкхен а гІулакхашта доал дара юкъеоза. Хьадувла, уйла ергья вай укх тайпарча хІамаш: кхалсаг — Социалистически Къахьегама Турпал, нана — турпал, коммунистически къахьегама ударник. Из бокъонца башха - дика хІама да. ХІаьта вай мехка къахьегача кхалнаха, ноаношта даьчун лоархІам бе хала да. Сессе болх беча деношка сога телеграмма кхаьчар къахьегача наьнагара, турпала-наьнагара нохчочунгара Герихановайгара. Дог тоха ца луш еша йиш яц из. Цо язду: «Деза са депутаташ! Аз, лоаман кхалсаго, хьа а даь хьалкхедаьд дийтта бер. Царех цхьайттане хІанзле лакхерей юкъера специальнии дешар дийшад. Царех хиннаб болхлой, инженераш, Іилмахой, лораш. Сай бераш ираз долаш хиларах гІадьяха я со.

Аз дех шугара вай парте Центральни Комитета, везача Леонид Ильича Брежневна шийнна вай вахаро советски кхалсаган цун дезалан ираз а дега гІоз а яларах наьна цІерагІа чІоагІа я дег тІара а баркал алар. Оаха массане а кхаж тосс кердача Конституцена тІехьа, вай таханарча вахаран сийрдача кховненней тІехьа». **(ТІоараш тох).**

Новкъостий! Иразеча хана, доттагІала, вІаши лархІареи тешареи, новкъосташха вІаши гІо дара хьалаш долча обществе дах вай. Хьо моллагІа вале а — эрсе е украинец, нохчо е гІалгІа, гурже е хІире — вай дерригаш а советски халкъий цаІ болча иразеча дезале социалистически Даьхен маьлха кІал дахар дог тохадолийташ хІама да. **(ТІоараш тох).**

Иштта да вай башха-дикача вахара хьисап. Цох доала беркат кхоач хІара советски сагага. Цудухьа иштта цхьа уйла йолаш да вай коммунизм хьалъяра вай деррига низаш дІадала лаьрхІа. Цудухьа иштта боарам боацаш а юха баргбоацаш а ба коммунизма керда коталонашка дІахьалхашкахьа вай кхувлача Коммунистически партецара вай безами цунна мутІахьа хиллари! **(ТІоараш тох).**

МОСКВА. Кремлевски Йоккха дворец. ИйсазлагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоаца ворхІлагІа сесси.

СУРТА ТІА: Советски Социалистически Союзни пхийтта Республика викалаш — СССР Лакхехьарча Совета депутаташ (аьрдехьара аьттехьа, хьалхарча мутІаре) — «Колхозстрой» объединене комплексни бригада бригадир Е. Н. Назаров (Молдавски ССР), Николаевски областа «Краснопольский» совхоза тракторно-кхаш леладеча бригада бригадир Н. П. Тимчак (Украински ССР). «Казсельхозтехника» Володарски районни объединене Коморовски ремонтни мастерске токарь Н. И. Семенников (Казахски СССР). «Нефтяные Камни» яхача буруш-деттара балхий Форда управлене буровой мастер, Социалистически Къахьегама Турпал И. Гусейнов (Азербайджански ССР), В. И. Ленина цІерагІча швейни фабрика швея-мотористка С. Хаджиева (Узбекски ССР), «Таш-Кумыруголь» яхача рудоуправлене «Северная» яхача шахта проходчиккий бригадир М. Темербаев (Киргизски ССР), шоллагІа мугІаре (аьрдехьара аьттехьа) «Кировски завод» яхача Ленинградски производственни объединене вальцовщик, Социалистически Къахьегама Турпал И. Я. Прокофьев (РСФСР), В. И. Ленина цІерагІча Рижски пачхьалкхен электротехнически завода ВЭФ механик, Социалистически Къахьегама Турпал В. К. Круминьш (Латвийски ССР), «Красная Нива» яхача колхоза тракторни бригада бригадир, Социалистически Къахьегама Турпал И. Ф. Зеленковский (Белорусски ССР), «Туркменковер» яхача производственни объединене ковровщица О. К. Мухамедова (Туркменски ССР), «Эрапас» яхача Паневежски завода монтажница-вакуумщица А. А. Каваляускайте (Литовски ССР), «Пыдрангу» яхача совхоза хьайбаш леладеча бригада бригадир П. И. Тоом (Эстонски ССР), Руставски металлургически завода мартеновски цеха сталевар В. С. Матревели (Грузински ССР), «Вахшводстрой» треста гІишлоп-монтажни управлене машинист-бульдозерист М. Мирзомурадов (Таджикски ССР), «Артиктуф» яхача комбината кхера телача агрегата машинист А. С. Акопян (Армянски ССР) заседанешта юкъерча хана.

В. СОБОЛЕВЕИ Э. ПЕСОВЕИ сурт.
ТАСС фотохроника.

Октябра 60 шу дизарга

БЕРКАТЕ ХИННА ДОТТАГІАЛ

Гойгов Іаддал-Хьамиди эрсий йоазонхойи

Тахан вай чІоагІа лархІа безаш а дагабохаиза бита йиш йолаш а бац Гойгов Іаддал-Хьамида эрсий советски йоазонхоша хинна бувзам. Бера хана денз хІана дац аьнна дика бовзаш а, чІоагІа дукхабезаш а хиннав из советски литературе социалистически реализма метода лард еллача А. М. Горьке кхоллам. Къаьстта цун безам тІаозаш хиннад «Лаьчах дола илли», «ЙоІи Іоажали» яха легенда, «Нана» яха роман.

«Лаьчах долча илле» кІоаргача чулоацамах ше цецваларах, ше из юха а юха а деша безам боагІаш хиларах цунна тарра хургйола произведени язъе гІерташ хиннав Гойгов. ХІаьта А. М. Горьке творчествах дика масал а эцаш вайнаьха багахбувцама иллей ларда тІа цо 1918 шера эрсий меттала язъяь хиннай доккха маІан долаш йола «Тутмакх» яха стихотворени Цун лакхача поэтически лоархІамга хьежжа, из стихотворени шийча дукхвезаялара, Серго Орджоникидзес цунна кепатохийта хиннай 1918 шера 27 октябре Буро тІа арадувла доладеннача «Революционни лоамаро» яьхача газета эггара хьалхарча номер тІа.

Иштта А. М. Горьке дукхача произведеней сиина лакхара уйла йолаш. нах бІубенна керда вахар диллара тІахьехаш я Гойгова цу замах язъяь кхыйола произведенеш а: «ГІалгІай къам», «Кортамукъале бахьан эза Іазап», «Бицбеннараш», «Коммуниста йоазонаш», «В. И. Ленин дагавохафах», «Къоалаш чакхдалар».

ХІаьта шийна дукхавезаш, ше лоархІаш вола А. М. Горький бІаргаго а, цуица къамаьл де а, ладувгІа а вІаштІехьдаьннад Гойгов Іаддал-Хьамида. ГІалгІай автономии областа бехктокхамерча болхлошца цхьана из духьалваха хиннав Тифлисера ваьна 1928 шера Буро тІа воагІача Горькена. Казбеги яхача юрта хиннад цар вІашагІкхетар. ХІаьта цига къамаьл даьчул тІехьагІа, шийна духьалбаьккарашца цхьана сурташ дахийта хиннад А. М. Горьке. ХІанз а долаш да царех цхьа сурт. А. М. Горькена улув латт Гойгов Іаддал-Хьамид а цун сесаг Тамара Сослановна а.

Буро тІа вІашагІкхийтта дукха гІалгІай а хІирий а йоазонхой а болаш, А. М. Горьке аьлар цу хана ГІалгІай литературни общества председатель хиннача Гойгов Іаддал-Хьамидага: «Оашош яздаьчох дикагІа мел дар со волча хьадайта. Из деша а цох сайна хетар ала а ха лохаргья аз. Цул совгІа, Советий мехка мел дахача халкъий йоазонхой говзамерча литература произведенеш кепаеттаргйола къаьстта дола альманах арахеца лаьрхІад аз».

Тахан вай деза лархІа дезаш да Сийлахь-йоккха Октябрьски революци хинначул тІехьагІа нийсса кхо шу а далалехьа, 1920 шера гурахьа цІи хеза эрсий йоазонхо Александр Серафимович Буро тІа ваха вена хиннилга а. Буро тІа вена нийсса цхьа бутт а балалехьа А. С. Серафимович хорж цу хана хиннача Терски облисполкома пропагандаи агитацеи отдела заведующелла, Облревкома членалла, цу хана арадувлаш хиннача «Коммунист» яхача газета редакторалла хьожаву. Цу бехктокхамерча балхашка хиларга хьежжа, из хул гІалгІай лоамча а шаьрача арей юкъе а ядача юрташка, массаза а хьаллоац керда Іаьдал чІоагІдара гІайттача къахьегамхой оагІув.

Иштта гІалгІай мехка боккхача лоархІаме бола партийни а журналистски а болх дІабулабьча А. С. Серафимовича кастта доккха доттагІал тоссалу Мальсагов Курааза Зоврбикаца, Гойгов Сипсой Іаддал-Хьамидаца, Беков ДордагІа Темботаца. ХІаьта А. С. Серафимович новзар геттара боккхача лоархІаме хилар 1918 шера денз эрсий меттала тайп-тайпарча жанраех йола произведенеш язъе волавеннача Гойгов Іаддал-Хьамида вахаре. Эрсий воккхача йоазонхочунца дага а вувлаш, цо доккха новкъостал а деш язйир Іаддал-Хьамида 1920—1923 шерашка ше мел язъяь произведенеш. Къаьстта боккха лоархІам болаш я царех «Коммуниста йоазонаш», «Эса. чІоже гІолла урагІа водаш», «ГІалгІай мохк», «Бераш довш латт» «Бийсанара рыцараш» яха очеркаш а дувцараш а.

Вай дегашта чІоагІа тоам беш да цу халача, бехктокхамеча замах, къаьстта 1920 — 1928 шерашка, гІалгІай йоазонхочо Гойгов Іаддал-Хьамиден эрсечо Александр Серафимовичен даь публицистически йоазонаш цар керттерча чулоацамга диллача дикка вІаши гарга долаш хилар. ХІаьта цун ший бахьанаш а да. Царех цаІ да уж шаккхе а гІалгІай мехка гІолла дукха а цхьана лийннилга. Масала, 1920 шера Назране хиннача гІалгІай къахьегамхой съезде цхьана дакъа лоацаш хилар уж, цига къамаьл а дир цар. ХІаьта цар шинне а яздаьд цу съездах. Бакъда, хьалхагІа яздаьр Серафимович ва. 1920 шера 24 августа арадаьннача «Правда» газета тІа «Кавказе» аьнна цІи а йолаш кепатехача ший очерка тІа дика говза сурт оттадеш А. С. Серафимовича дувц цу съездах, цун балха юкъе дакъа лоацаш хиннача нахах, хьахьокх Советий Іаьдал чІоагІдара уж бов безе а кийча болга. «Хетаргахьа, вай беррига мехка а хургбац уж санна Советий Іаьдал оттадара тІехьа бирса къувсаш бола къахьегамхой», — яздора из очерк чакхйоалаш А. С. Серафимовича.

Белгалде доагІа А. С. Серафимовича цу очерках 1937 шера «Серго» яха повесть ше язъеш Гойгов Іаддал-Хьамида дика пайда ийцалга.

Ше яздаь дола «АргІе улла город» яха книжка Гойгов Іаддал-Хьамида совгІата луш цун беттагарташ тІа А. Серафимовича яздаьдар: «ЧІоагІа бакъахьа хетар сона, Іаддал-Хьамид, вожаш балхаш а дита, Іа бокъонца цІенхаштта йоазонхочун болх дІаболаборе».

Ала деза административни балхаша Іаддал-Хьамида дукха низ э, ха а дІалоацилга ховш, хІаьта творчески балха цо цІенхаштта уйла тІаяхийтар а, кхыметтел цунна цо ший беррига низ дІабалар а ловш яздаьдар уж дешаш эрсий йоазонхочо.

Дукхача хана денз Гойгов Іаддал-Хьамид вовзаш а лоархІаш а хиннача эрсий йоазонхочо М. О. Пантюхова яхачох, ший йоазоний лакха мах беш моттиг нийсъелча, массаза а чІоагІа эхь-бехк леладеш саг хиннача Іаддал-Хьамида, вела а къежа, кулг тоссаш хиннад: «Мичара вена йоазонхо ва со? Ялат Іалашдара фронтера мугІарера болхло ва-кх! Йоазонаш дар из-м мичча хана а цкъа де йиш йолаш гІулакх да. Тахан-м массарел а лоархІамегІа да къахьегамхой кхоабилга».

Дикка йоккха моттиг дІалаьцар Гойгов Іаддал-Хьамида вахаре цо эрсий цІи хезача йоазонхочунца Александр Александрович Фадеевца леладаьча доттагІало а. Вайна хІанз а дика йовзаши езаши я 1924 шера денз Гойгов Іаддал-Хьамида «Советски Къулбехье» яхача газета тІа кепайийтта произведенеш. ХІаьта вай чІоагІа деза лархІа дезаш да царех цхьайола произведенешта дика тоа а еш кепаеттийтар цу шерашка цу газета партийни отдела заведующи волаш болх баь А. А. Фадеев хиннилга. Къаьстта А. А. Фадеева ший кулгаца тоа а еш 1924 шера цу газета тІа араяьнначарех а Гойгова «Лоаман юртара Іаьбий хьужаре» яха очерк.

Ше Ростове массаза нийслу А. А. Фадеевца вІашагІкхетар ловш хиннав Гойгов. Дилла а из балха волча редакце а, цун цІагІа а дукхаьеза хьаьша вий тІаэцаш хиннав Іаддал-Хьамид. Общественно-политически гІулакхех а, Къилбаседа Кавказе лоамароех болча къахьегамхошта хьалхашка леттача кердача декхарех а, советски йоазонхой кердача произведенеех а хулаш хиннад цар къамаьл. ХІаьта цунца къамаьл даьчул тІехьагІа дукха а айлуш хиннаб гІалгІай йоазонхочун Гойгова сакхетам.

Ростове ше балха волча хана массехказза Нохч-ГІалгІайчене вена а хилар А. А. Фадеев. Иштта цо дика новкъостал дир нохчий а гІалгІай а мехка эггара хьалха арадаьннача газетий болх дикагІа вІаштІехьа баккхара, хьагул а баь хьехамаш дир гІалгІай кхувш боагІача йоазонхошта.

А. А. Фадеевца цхьана «Советски Къулбехье» яхача газета тІа болх баь а, цул тІехьагІа Къилбаседа Кавказа пролетарски йоазонхой ассоциаце правлене председатель хинна а ва эрсий йоазонхо Владимир Петрович Ставский. Из а хиннав Гойгов Іаддал-Хьамидаца боккха бувзам болаш, кастт-кастта гІалгІай мехка воагІаш, юххьанца дена говзамерча литература йоазонаш де гІертача йоазонхошта хьехам луш а, новкъостал деш а.

Къаьстта цо новкъостал дарца 1926 шера Ростове арадаьлар Гойгов Іаддал-Хьамида «Сердал йоаца никъ», «ЦІийна духьала цІий» яха ши книжка. ХІаьта цул тІехьагІа а В. П. Ставске новкъостал дарах Гойгова дуккха а произведенаш кепайийттар Ростове арадийннача «На подъеме» яьхача а, «На литературном посту» яьхача а журналаш тІа. Дикка лоархІам болаш дар царех В. П. Ставске ший кулгаца тоадаь дола «Нана-есар» яха дувцари, «Джан-Гирей» яха повести.

1928 шера 23 апреле ше Гойговга яздаьча каьхата тІа Къилбаседа пролетарски йоазонхой правлене председатель хиннача Владимир Петрович Ставске яздора: «Моаршал да хьога, са веза новкъост Гойгов! 1928 шера 30 апреле Москве болх бе дІайолалу Ерригсоюзни йоазонхой конференци. Дика дар вай цига цхьана даха вІаштІехьдаьлча. Тахан почтаца ахча а дІадойт аз хьона. ХІанз арадоалаш долча «На подъеме» яхача журнала тІа кепатохац я хьа «Нана-есар» яха легенда. Цу журнала пхелагІча номер тІа кепатохаргйолаш я хьа «Джан-Гирей» яха повесть а. Мерза моаршал доайт аз хьога. Кастта вІашагІкхетаргда вай. Хьа В. Ставский».

Иштта боккха бувзам болаш хиннав Гойгов Іаддал-Хьамид эрсий кхыболча йоазонхошца а. Масала, Михаил Булгаковца, Сергей Городецкеца, Моисей Кацаца, Михаил Слободскойца.

Ала деза, цу хана эрсий цІи хезача йоазонхошца бувзам хиларо гІалгІай кхувш воагІача йоазонхочоа Гойгова къаьстта дикка новкъостал дир вай заман тІехьадисача гІулакхашца лира тІом лоаттабу говзаме произведенеш хьакхолла. Кастта-кастта А. С. Серафимовичаца а, А. А. Фадеевца а, В. П. Ставскеца а дагавувлаш хиларах дІаволалу Гойгов Іаддал-Хьамид пачхьа заман къиал хьахьоккхара хетаяь йола очеркаш язъярал совгІа, керда вахар чІоагІдара кІоарга чулоацам болаш дола говзаме литературни йоазанаш де а. Иштта цІи хезача эрсий йоазонхоша даь новкъостал бахьан долаш Гойгов Іаддал-Хьамида кастта вІаштІехьдоал тІехдика дувцараш яздарал совгІа, «Джан-Гирей», «Сомавалар», «Серго» яха повесташ язъе а. ХІаьта дІаволалуча хана Гойгова яздаь дувцараш цо дукхагІча даькъе революционни романтизма метод ларде йолаш яздаьдале, цун тІеххьара повесташ керттерча даькъе социалистически реализма методаца язъяь я.

Цу массало вайна дика гойт вай халкъа литература дегІадоаладара дилла а йоккхагІа йола коталонаш эрсий цІи хезача йоазонхошца бувзам болаш хиннача йоазонхоша яьха хиннилга. Эрсий цІи хезача йоазонхоша доттагІал леладаро чІоагІа новкъостал дир Гойгова сакхетам сиха а, нийсача новкъа а дегІабара, цун произведеней чулоацам кІоарга а, хІаьта говзал лакха а хилийтара.

Абу МАЛЬСАГОВ,
Нохч-ГІалгІай историе, социологе, филологе Іилматохкама института воккхагІвола Іилман болхло.

ДОАЛ ВО ДАРАХ—БЕХКТОКХАМЕ

Советски Іаьдал даьннача хьалхарча шерре а В. И. Ленина яздаьд: «Хьурмат де, бІарга са санна лораде лаьтта, ялат, фабрикаш, продукташ, транспорт, кечалаш — уж ерригa хІамаш хІанз денз дІа а дуне мел доал а шоаш ма-яра шун общественни дІэлихьа хургья».

Парте XXV съездеи КПСС ЦК октябрьски (1976 ш.) Пленумеи решенешка белгалдоаккх доал во дарца пачхьалкхеии къахьегамен дисциплина телхаярца эггара лирагІча тайпара къовсам лоаттабанза барг ца хилар.

Партеи правительстваи решенеш, новкъоста Л. И. Брежнева указанеш кхоачаш а еш, социалистически доалахье лораяра, халкъа рузкъан хьурмат дара тІаберзабаь чІоагІа болх бу боахамен общественнии организацеша. Цхьабакъда, халахете а, вай общественнии хІакз а нийслу социалистически строяца цхьаккха дича а тарлургдоаца хІамаш: шийна пайда баккха гІертилга, доал во дар, халкъа боахама зе деш дола кхы тайпа гІулакхаш.

Опыто хьахьокх, цхьатарарча хьалашка болх беше хьа а бе-беча предприятешка бе-беча балхах хьахулараш вІалла цхьатара ца хилар. Доал во ду шийгарча гІулакха сага бехктокхам ца хеташ хилча, лоалургйоаца халонаш тІалатт яхаш бахьанаш доахаш хилча. Цхьабакъда производствера болх боараме леларгболаш вІаштІехьбаьккхача, боахама расчет, тІахьожам, отчетность, къахьегама культура, къахьегамен финансовии дисциплина дика дІаоттаьча, кадращцара болх нийса вІаштІехьбаьккхача предприятешка доал цІаккха а во хилац.

Уголовни законодательства йиш хулийт доал во дарах хулача зуламашца къовсам чІоагІагІа лоаттабе, уж зуламаш овлангара денз дІадаха. Бехке бараштa общественни воздействи хургйола гІулакх а де йиш я. Цхьабакъда, цар бокъо йоацар леладарах хинна материальни зе мичча бесса оттадаь а юхаметтаоттаданза даргдац.

Административно - технически административно-боахамен персонала материальни бехктокхам тІабожабу къахьегамах долча законаша, нагахьа санна цар бехках пачхьалкхенна материальни зе даьдале. Предприятей, учреждеией, организацей кулгалхошеи цар заместителашеи, хІаьта иштта предприятешкарча, учреждеиешкарча, организацешкарча структурни подразделеней кулгалхошеи цар заместителашеи РСФСР КЗОТ-а 120 статьяй 2 пунктага хьежжа материальни бехк тохх цар бехкагІа хиннача зен боараме. цхьабакъда шоай бетта юкъерча алапел тІех боацаш, нагахьа санна совгІа ахча теларца, материальни ахчани учет нийса ца хиларца, сеца болх болъбалийтара де доагІар ца ларцa, эсала продукци арахецарца материалаш лечкъаярца, боарца, толхаярца предприятена, учреждена, организацена зе даьдале.

В. И. Бирюкова, Грозненски электромеханически завода директора заместители шийна ханнахьа мухь тІаботтара-Іобоассабара балхаш дара хьалхара бехктокхамен ше хиннаволашехьа а, бехктокхам хеташ леладаьдац ший гІулакх. Из бахьан долаш 1977 шера хьалхарча пхе бетта бокъо йоацаш 10605 вагоносахьата совцаяь лоаттаяй вагонаш, цу тайпара пачхьалкхенна 16366 сомей 50 кепигей зе а деш.

Законага хьежжа Октябрьски района прокурора нов. К. М. Щербака иск еннай Бирюковга даь зе юхаметтаоттаде аьнна.

Надтеречни районерча совхозаша итташ эзараш сомаш гІод текх машиннаькъа вагонаш шоай ханнахьа йоасса ца ярах.

Района прокурора нов. З. Д. Дадаева дукха болх баьб боарамал тІех вагонаш совцаяь лоаттаяь моттигаш хьагучзъяхарай бехке барашка искаш ялараи. Цхьабакъда балха тІара ледарлонаш цІенъяь дІайоахалургьяц, нагахьа санна боахама доал ца дайташ дола бахьанаши хьалаши дІдоахача юкъе общественносто хьинаре дакъалоацаш ца хуле. Цу гІулакха эггара хьалхара моттиг хьалаца еза халкъа тІахьожама группаша.

Кхоачашдаьча балхашта уттаеш йола нарядаш цхьайолча предприятешка правилаш телха а еш язъьй. ДукхагІча хана балхаш деш латтача юкъагІа а ца язъеш, бутт баьнначул тІехьагІа язъьй уж. Нарядаш тІа хьахьекхадац кхоачашдаь балхаш бокъонца малагІа тайпа да а меллад а. Цу гІулакхах зуламаш а хиннад, алапеш тІех а дийннад. Нохч-ГІалгІай гІишлошъяра управлене треста 155 ПМК производственно - технически отдела начальника А. И. Кравченкос Карабулакски рудни йоацача гІишлон материалий завода тараза цІа хьалдоттача хана 1328 сома совнагІа яздаьд ца даь балхаш. Цунах хинна зе цхьадолча даькъе хьатакха аьнна иск еннай Кравченкога.

Пачхьалкхен дисциплина телхаеш йола моттигаш кІезига яц, цудухьа бехке бараш бехктокхаме озаиза а балац.

4350 сом хьадаккха аьнна «Орджоникидзетрансстрой» яхача тресто «Консервплодоовощ» яхача производственни объединенега енна иск Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Советерча Госарбитраже къоастаеча хана гучадаьннад, предприятеша, учреждениеша, организацеша претензеш яларен царга хьажарен порядках йолча Положене 13-ча пункто яхар объединене кхоачашдаь ца хилар. Объединенегара 87 сом гІод даьккхад. «Орджоникидзетранстрой» яхача тресто енна проектно-сметни документаци ший ханнахьа дІа ца ялара хьахъехьара претензи къоастаеш объединене капитальни гІирсаш дара отделе хиннай, хІаьта отдела начальника Ю. М. Кузнецова бехкагІа цунна ханнахьа жоп а деннадац. Болхлойи гІулаккхера нахи шоай балха декхараш кхоачашдеча хана, предприятена шоай бехкагІа хинна материальни зе дІатакха декхарийла ба. Цудухьа района прокуроро зе хьатакха аьнна иск еннай Кузнецовга.

Дика мара йоаца продукци арахецеи маьхала якхкеи декхарийла шоаш боллашехьа а, шоай гІулакх бизза бехктокхам ца хеташ леладеш бола предприятей кулгалхой а нийслу вайна.

Старопромысловски района прокуратуро техкача гучадьннад, № 3 йолча маькх еча заводо 1977 шера 1 январе денз 3 июне кхаччалца йохка арахийца 1-чеи 2-чеи сортех долча хьоарах яь маькх дикалга диллача ГОСТ 805—56 хьежжа ца хиннилга. СССР Министрий Совето 1965 шера 4 октябрерча соцамца чІоагІъяьча социалистически пачхьалкхен предприяте хьакъехьарча Положене 90 статьяга хьежжа цу гІулакха бехктокхаме ва стандартни йоаца во маькх ара а хийца маькха завода материальни зе хилийта вола предприяте директор. Района прокурора нов. А. С. Шора нийса гІулакх даьд хинна зе хьатакха аьнна № 3 йолча маькха завода директор хиннача А. М. Антоновгеи во продукци арахецарах бехке болча заводерча кхыча кулгалхошкеи искаш яларца.

Эсала продукци арахийца моттигаш нийсъеннай Назрановски трикотажни фабрике, Ачхой-Мартановски района Самашкински консервни заводе, Веденски лесхоза сувенирни цехе, кхычахьа. Во продукци хьаярах болхло материальни бехктокхаме озилга къахьегамах мах балара хьалашка оттаяьча материальни вознаграждeнех ваккхарца цхьана деш да. Законо цехий, сменай, участкай мастераши начальникаши, предприятей кулгалхой декхарийла бу производственнии технически дисциплина лелаяйтара хадданза тІахьожам лоаттабе, кийчъеча хана продукце дикалга хьежа, дика йоаца продукци тІахьожаме — ОТК-ага дІа ца ялийта; брак йола продукци кийчъярах бехке бараш законо яххача тайпара бехктокхаме оза.

КПСС XXV съездо белгалдаь декхар кхоачаш а деш халкъа рузкъан хьурмат дергдолаш къахьегамхошта дІахо кхетам балара, пачхьалкхен дисциплина йизза кхоачашъелга Іалашдара беш бола болх чІоагІбе беза.

К. КОКУРХАЕВ,
Нохч-ГІалгІай АССР прокурора воккхагІвола помощник.

МИШТА КХОАЧАШДУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДЕКХАРАШ

ШОАЙ ДЕША ДАЙ

Толамца накъаболхаш ба Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дузача денна Урус-Мартановски района «Гойтинский» совхоза хьайбаш леладераш. Иштта, укх шера паччахьалкхенна планагIа 1010 тонн шура дIаяла езаш бар уж. Цхьабакъда СССР берригача къахьегамхошка долча КПСС ЦК Письмона жоп луш цар социалистически декхар тIанйцар паччахьалкхенна 1050 тонн дIаяла. Хьалхашка оттадаь декхар кхоачашдара еррига шоай уйла тIаяхийта къахьийгар шу доладеннача хьалхарча деношка денз. 1 июнь тIакхоачаш кхоачашйир паччахьалкхенна шура дIаялара ах шера план. Цу хана вай мехка ювца йолаяьча кердача Конституце проекто дега боккха тоам баьча совхоза хьайбаш леладераша, шоай торонаш лаьрхIа а лаьрхIа, керда социалистически декхар тIанйцар. Цар чIоагIо йир паччахьалкхенна шура дIаялара план Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача дийнахьа кхоачашъе. ХIаьта шоай деша дай болаш хьа а боагIа. Иштта, 1 октябрь тIакхоачаш паччахьалкхенна дIаелар дукха хIама ца эшаш 910 тонн шура.

ХIанз хIара дийнахьа 3,1—3,2 тонн шура дIалу совхоза хьайбаш леладераша. ХIаьта лаьрхIача гуш да 7 ноябрь тIакхоачаш паччахьалкхенна кхы а 110 тонн дIаяла цар низ дIакхоачаргхилар. цу тайпара цу дийнахьа паччахьалкхенна дIаенна еррига шура 1020 тонн хургья.

Мишта карагIдоал цу боахама хьайбаш леладераштa иштта овсаре къахьега?

БархI бIаь хьайба леладара хьаяь комплекс я совхозе. Комплекса коллектива балхаца бувзам бола деррига дешаш лаьрхIа вIашагIъеллача совето къестаду.

Коллектива къахьегама дисциплина чIоагIа ца хилча толамашка сатувса дезаш доацилга дика кхетаду совето. Цудухьа балха тIа гIалаташ дувлийтача нахаца къаьстта къовсам лоаттабу.

— Бахьан а доацаш балха ца воагIаш Iийнача, тIехьависача, шийна тIадилла гIулакх хаиналхьен лерттIен кхоачаш ца даьча, кхы тайпа кхоачамбоацар нийсдалийтача сагаца, гаьна ца доаккхаш цу сахьате совет гул а йийя, лоацца къамаьл хул тха. Кхетадойт цо далийта гIалат еррига коллектива зе деш долга, хIаьта кхы а цкъа иззамо ийрча гIулакх нийсдалийтача мегийтаргдоацилга, — йоах Юшаев ИсмаIала. МоллагIчунца а иштта цкъа дийцачул тIехьагIа кхы дувца эшаш хилац. Кхетаду совето бегаш ца белга — къаьстта соакха аьхки шозза шийгара гIалат далийтача, дика хьокхамаш гойташ болх беш воллаше а, цхьа бежа Iу комплексера дIаваьккхачул тIехьагIа.

Совето баь моллагIа соцам лаьрхIа леладеча журнала тIа дIаязбу. ХIаьта цу тIа хьежача гуш да совета заседане, комплекса коллектива собране болхлой дисциплинах лаьца дош ца дувцаш дукха ха яьннилга.

Дисциплина чIоагIа хилча а коллектива хьокхамаш башха дика хургдац, нагахьа санна наьха балхацара безам сов ца баьккхача, къахьегамхой шоаш хьадечох дог лазаш, шоайла барт болаш ца хилча. Из ха а ховш хьайбаш леладерий къахьегам лерттIа вIаштIехьбаккхара, аттача баккхара балхацара безам совбаккхара хаддаиза йоакхо ю совхоза а комплекса а кулгалхоша.

Мукъа ха хилча цIеча уголоке салоI хьайбаш леладераша. Дояркашта юкъе яьржача социалистически яхье хIанз хьалха я Дакаева Марем. План 2500 килограмм йолаш хIара кхоабача Iаттагара 3000 килограмм шура яккха декхар тIа а ийца 1 октябрь тIакхоачаш дукха хIама ца эшаш 2700 килограмм шура яьккхай цо. Из я соахка нийс бетта хIара кхоабача Iаттагара яьккха хинначул 280 килограмм дукхагIа. Дега тоам беш да еррига а дояркаш соахкарчул дикка дукхагIа шура йоаккхаш хилар. Цу гIулакхо торо хулийт комплекса коллектива паччахьалкхенна хIара дийнахьа соахкарчул 1,3 тонн дукхагIа шура дIаяла. Из а дIадахача шера хинначул совхозе 41 етт кIезигагIа болламше а.

Социалистически яхьа итог хIара бетта ю комплекса коллектива совето. Хьалхара кхо моттиг яьккхача дояркашта, бежа Iушта ахчан совгIаташ ду, цар сийна «Молния» арахец, контора хьалхашка цIе байракх айю. Со совхозе хиннача дийнахьа из вйя яр дояркий Дакаева Марема, Имурзаева Пазуй, Хузаева Аьсета, бежа Iуй Исмаилов Iимрана, Мирзоева Салауде, Шавхалов Шахбаца сийна.

Комплексе болх беш ха хилац наьха шоай доалахьа долча хьайбашта доакъар кийчде, дахча, кIора Iалашбе. Из ха а ховш цу дерригача эшачунца Iалашбу хьайбаш леладераш совхоза кулгалхоша. Цул совгIа ялат а лу.

Иштта йоакхо яро вIаштIехьдоалийт комплекса коллектива балха овсарле лакха йолаш къахьега а толамаш даха а. ХIаьта болх хьабарга хьежжа да цар ийду алапеш а. Иштта, укх шера юкъера лаьрхIача 150—180 сом ахча эц хIара дояркас бетта.

— Ши-кхо шу хьалха иззал алапи дикагIйолча дояркана эггара дукхагIа шура йоаккхача бетташка мара дагIацар, — йоах совхоза директора Дошукаев Вахида.

Йоаккха продукци лох а ца еш хьайбаш Iангара дахара сихбенна кийчо еш ба хIанз комплекса болхлой. Тоае езачара тоаяь, кIир теха, лазараштa духьала дезинфекци еш чухьа молхаш теха хьайбаш чуоттадара кийча я помещенеш.

Ка бола ялаташ, хьажкIаш, кхыйола культураш чуэцача хана транспорт а ца тоъаш холаш а даь Iалашъяьчча йита хинна йол, ча комплекса хьатIакхухьаш боахк хIанз хьайбаш леладераш.

ХIанз боахаме долаш дола доакъар, йоккха продукци лох а ца еш, хьайбаш хийцца Iангара дахара кхоачамболаш да.

М. ХАМАТХАНОВ.

Нохч-ГIалгIай транспортни управлене автоколонна-1572 эггара дикагIен социалистически яхье хадданза хьалха латташ хиларца белгалъяьннев я Мальсагов Башир керте латтача автоотряда коллектив. Дикка тIехкхоачашъяьй цо нийс бетта план, заданел совгIа автоотряда водителаша дIа-юха бугаргба эзараш пассажираш. Цига къаьстта дика къахьегаш хиларца белгалваьнна ва автобуса водитель Бекбулатов Iанди. Ялхайтта шу дизад цо укхаза къахьега. Цу шерашка йоккха опыт Iояьй цо. Цудухьа вIаштIехьдоал цун хIара бетта нормал совгIа паччахьалкхен кассе бIаьш сомаш ахча дIатела.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) автоотряда начальник Б. Мальсагов задани луш ва водитела I. Бекбулатовна.

С. ХАКИЕВА сурт.

МИНСКИ ОБЛАСТЬ. ИиълагIча Солегорски калийни комбинате — Белорусе пятилетка йоккхагIйола цхьа гIишло еча — горнопроходчески комбайнашца лаьттан кIалхара складаш, ремонтни мастерскеш, техника лоаттаю моттигаш хьалъяра, хIаьта иштта руда доаллача тIадолха наькъаш дахкара кийчо еш латт.

Химически индустре керда гигант шера 5,4 миллион тонн тукаш яхара лаьрхIа я. Завода гиганта хьалхарча аргIа продукци арахеца йолаергья 1977 шера.

СУРТА ТIА: «Железобетонмонтаж» яхача № 26 йолча треста СУ-194 монтажникаш (аьрдехьара аьттехьа) Великевич Александр, Санько Михаил, Баранчик Иван, Фрацкевич Анатолий, Бань Михаил, Сахнов Владимир. Кердача продукце склад хьалъеча болх беш ба уж.

Г. УСЛАМОВА сурт. ТАСС фотохроника.

ЛАЗАРАШ ЦА ХИЛИЙТА ЙИШ ЯР

Фашкаргаша деш дола пироплазмозни лазараш вай республикерча хьалашка чIоагIа даьржаи хьайбай боахамашта дикка экономически зе деши да. Ветеринарни болх дика оттабаьи хан-ханнахьа доаханна де леза фашкаркашта духьалара гIулакх деши долча боахамашта уж лазараш кхераме а дац, е царна хоалуш зулам а дац.

Бакъда, цу лазараштa духьал бе боагIа болх ца беча моттигашка цар шоаш дикка хоадолийт. Ишта гIулакх нийсделар укх шера республикерча цхьадолча боахамашка а. Царех лархIа йоагIаш я Грозненски районера 1-ча Мая цIерагIен «Советская Россия» яхей колхозаш, «Горячеисточненский» совхоз, Сунженски района XX-ча партсъезда цIерагIа колхоз, Ачхой-Мартановски района совхозаш, Шалински района «Предгорный» яха совхоз, кхыдола боахамаш.

Цу вай цIераш яьхача боахамашка июнь бетта денз сентябрга кхаччалца йолча хана 687 бежан цамогаш а хилар, царех 89-нена хьакханза ца доалаш урс а хьекхар. Уж доахан цамогаш хилар бахьан долаш цу боахамашa ца йоаккхаш йисар 80—100 тонн яккха йиш йола шура, хIаьта доаханна дарба даргеи уж кхабаргеи кхы тIа 8278 сом ахча дIадахийта дийзар.

Из зе ца хилийта йиш яр, лазараштa духьал тохаш йола хлорофоса 1-процентни раствор хIара 6—7 дийнахьа хьайбашта хьийкха даларе. къаьстта а ахкан хана. Химнопрофилактика яра духьа доаханна хьекха деза азидина е беренила 7-процентни раствор, хIара хьайба дозалга хьежжа.

ХIанз гуйре я. Дерригача хьайбашта, юкъарча боахамий дараштa а, бахача наьха шоай дараштa а, цхьа бежан ца дуташ, Iай хулча фашкаргашта духьалара молхаш тоха еза. Уж гурахьа Iалаьмате дукха хьайбай дегIамаш тIа а хьайбай помешенеш чу Iа доаккхаш а хул.

Республика зооветеринарни специалисташеи боахамий кулгалхошеи дицалийта йиш яц, фашкаргаша дахьаш долча пироплазмозни лазарашца боагIаш бола къовсам лоаттабаро боахамашта дуккха экономически зе ца хулийташ дутилга.

Б. ДИКАЕВ, ЧИНИВСа Iилман болхло, ветеринарни Iилмай кандидат.

НАБ КХИЙТТА ФЕЛ

ИттлагIча пятилетке халкъа боахама хIара даькъа, хIара звенона хьалхашка оттадаьча керттерча декхараштa юкъе белгалдаьд производства эффективность дIахо лакхъелга. ХIаьта кхоачамашта юкъе керттерчарех цхьа моттиг дIалоац экономе режим чIоагIъяро, ресурсаш хьурматдеш дIаахийтаро. Шерра-шера дукхагIа хул юрта боахамера машинаши механизмаши. Кхашкеи фермашкеи къахьегаш дукха ба механизатораш — технически революце хьаккхелла професси йола нах.

Дукха ха йоацаш Грозненски района прокуратуро массехк боахаме тохкам баьб доагор-машинаьтташ дIа миштa ухийт хьожаш. Нагахьа санна хьалхагIа хIара шера республикерча хIара боахаме йоаш йола мехкдаьтта продукташ 3,2 тоннагара 8 тоннага кхоачаш хиннаяле, кхы дикагIа латтац гIулакх хIанз а. «Советская Россия» яхача колхозе алхха укх шера хьалхарча ялх бетта совнагIа дIадахийтад 17145 килограмм бензини 12 тонн совгIа дизельни доагори. Цул совгIа, цу боахаме дахийта ца доагIача наькъагIа дIадахийтад 1197 килограмм бензини 104 тонн дизельни доагори.

Бахьанаш малагIаш да? Уж, бакъдар аьлча, дуккха а да. ХIаьта а эгтара чIоагIагIа телхар да дIаухийтача доагорамашинлаьтташта колхоза правлене, юрта боахама управленеи Министерстваи оагIонгахьара лерттIа тIахьожам ца хилар. Тамаш йолаш «бIаргаса дайна» ба халкъа тIахьожамхой а. ХIаьта из бахьан долаш массе тайпара наькъаш хьаделлалу халкъа рузкъа кераза доалераштa. Цецвоаккхаш я тIалаттача наха тIера доагор дIадаккха уттаяь акташ. Масала, 30 июне оттаяьча актагIа, легковой машинаца наькъаш доацача гIолла лийнна аьнна 1711 килограмм бензин дIадаьккхад шофера Сатабаевна тIера. Цул тIехьагIа бутт боллашехьа а «Москвич» яхача машинаца шаьра доацача наькъашка гIолла лийнна аьнна 1578 килограмм бензин дIадаьккхад шофера Хатуевна тIера а. Уж акташ, пайдана ца хилар шаьра гуш доллашехь а. бухгалтерски документашта юкъеяхай. ТIаккха кулгалхоша теркал хIана яьяц уж? Фел наб кхийтта хиннача тара да гIулакх. Цудухьа хьа ца боаккхаш битаб бехке барашкара совнагIа доадаьча бензинах хьабаккха боагIа 60 процент мах.

ВIалла мегийта йиш а йоацаш вочa хьал тIа я колхоза нефтебаза. Бензин дIахецаш йола цхьа колонка мара яц цига, из а къаьна, счетни устройство вIаштIехьа йоацаш я. Емкосташ басар ца хьокхаш латт, бустам боаха линейка яц, тIахьежже дIахец доагор, задвижкаш яьнна ух, цудухьа гоннахьара моттиг лаьтто чуйдаьча мехкдаьтта продукташа йошаяь я. Кружкаши ведраши IочуIеттaш хьал а нйдеш дIахец доагор-машиндаьтташ. Уж деррига юхамаччахьа мел дола хIаман IотIа а яздаь 19 июне акт оттаяьй стандарташтеи бустама техникаеи паччахьалкхен тIахьожам лоаттабеча лабораторе воккхагIволча инженера ноа. Афонина. Кхыметтел оарц доаккхаш баьча цу хоамага а ладувгIацзар колхоза правлене. Цудухьа хеталу, доагор-машиндаьтташ доадара бехке бола нах леха эшаш бац аьнна.

Кхы цигарчул вIалла дикагIа дац гIулакх Ленина цIерагIча колхозе а. ЛаьрхIача хьахьекхачох, шу хьадоладелча денз 1 августе кхаччалца цига совнагIа дIадахийтад 6 тонн бензин, дахийта ца доагIача дахийтад 165 тонн совгIа дизельни доагор. Цига а иштта геттара воча хьал гIа я нефтебаза, бензоколонкаш тоъац, доагора учет вIалла мегарг а йоацаш во я. ХIаьта № 3 йолча бригадера (бригадир А. Х. Арсахаев) дизельни доагор чудола емкость кхыметтел кIеж етташ яьнна ух.

ВIалла мегийта йиш а йоацаш дукха харцахьара хIамаш гучадаьхад 1 Мая цIерагIча колхозе. Масала, №№ А-72, А-76 йола бензинаш дIахецаш цхьа колонка я, вешта из а бензина а йоацаш, дизельни доагора лаьрхIа я, цул совгIа вIаштIехьа а яц. ХIаьта а шу совгIа ха я кердла ийца ена бензоколонка колхоза складе улла. Цу хIамаех кIезига зе далац боахама. ХIаьта а уж «бIаргаиц» е правлене членашта а, е халкъа тIахьожамхошта а. Цунах оал наб кхийтта фел!

Вай йийцараш колхозаш мара яцар. цхьабакъда мехкдаьтта продукташ иштта зехьа йоаеш хилар гучадаьннад дуккхача совхозашка а.

1975 шера 31 декабре СССР Министрий Совето соцам баьб «Мехкдаьтта продукцех пайда дикагIа эцара де дезарий хьакъехьа», хIаьта шу хьалхагIа кепатеха арабаьннаб «Халкъа боахам доагорца электрически йIовхалеи энергеца Iалашбара, доагора-энергетически ресурсаш кхом беш дIаахийтара саггота чакхдаха дезача гIулакхий хьакъехьара» КПСС ЦК-аи СССР Министрий Советеи соцам. Цар тIа дика кхетадергдолаш йоах мехкдаьтта продукташ йоаяра бехке барашкара законо яххача тайпара лара жоп деха деза. ХIаьта цу гIулакха административни органашта повкъостал де деза общественноста викалаша, эггара хьалхарча аргIаниа — халкъа тIахьожамхоша. Цхьабакъда, халахете я, цар фел цкъаза, вайна ма-гарра, сов чIоагIа наб кхийтте хул!

А. ШАМСУТДИНОВ.

ГIИРСАШ ДЕЧА КЕРДАРАР

МИНЕРАЛЬНИ УДОБРЕНЕШ ЧУЙОАДАЯРА АТТА ХЬАЕ ЙИШ ЙОЛА ХРАНИЛИЩА

ИттлагIча пятилетке 467 миллион тонн, вешта аьлча укхаза хьалхагIа дIадахача пхешерачул цкъаи аказзеи дукхагIа минеральни удобренеш кхоачаргья колхозашкеи совхозашкеи. Из Iалаьмате дукха рузкъа да, цудухьа доал а де деза цунна йоакхо еш. ЛоархIаме да маьхеча бедала хIара килограмм кхоачае еззача кхай тIа дIакхоачаяр. Цунца дувзаденна къаьстта лоархIаме да удобренеш лоаттае йоагIача тайпара дIаоттаяь доаттаяр.

Къайле яц, дуккхача боахамашка хIанз а минеральни удобренеш чулоаттае тешамеи дика кийчъяьи складаш ца хиларах, цудухьа удобренеш ца талхийтара эшшача тайпара йола складаш йоацача колхозашкеи совхозашкеи капитальни складаш хьалъеча хана хьайнча бакъахьа хургья карахьеккха хьае йиш йола хранилищаш.

«Гипронисельхоз» яхача институто могаеш йола хранилища нийсса йиъ саьна моттиг я ардакхашца е кирпишкашца цхьан метрга кхаччалца лакха дIакъайла кхо оагIув а болаш. ИилъалагIа оагIув мукъа ютт удобренеш чутессеи хьайнси. 20—30 сантиметр сома тIоа а бахийте топпара кIийле юлл. Чуоттаеча материала полиэтиленови пленка тIакхол цу тIа торф а тессе, эрзах яь аьргаш е саьргех даь зIараш тIадохк е 10—50 сантиметр сома торф тIатосс.

Хранилищай чура че удобреней хIара тайпа къаьста лоаттадара эшача хьалашка хьежжа хул — йоккха е зIамига. Цу тайпарча 6—8 хранилищах латта 400 тонн чухошаргйола комплекс 10—15 дийнахьа хьалъяь яргья. Тонн чухошшал йолча цар чурча моттигига кхаь сомагара ялх сомага кхаччалца мах бода.

Сихха хьалъяь хранилищаш тайп-тайпарча климатически зонашка лелаяра опыто хьахьекхад ах шера цар чу йоадаяь удобренеш шоаш йолчара меттахьа яьнна талханза хилар.

АРКАЯ ХЬИСАПЕРА МИНЕРАЛЬНИ УДОБРЕНЕЙ СКЛАД

Колхозийи совхозийи складской боахам дегIабоалабара, минеральни удобренеш чулоаттаяра тешамеи маьха дарегIеи хранилищаш хьалъяра, бедал, чу-ара яхарга дIабода къахьегам кIезигбара эгтара гIойленагIа я екъа минеральни удобренеш чулоаттае ца галхача материалех индустриальни хьисапе хьадаьча доакъоех вIашагIъекха складаш хьалъяр. Цул совгIа, теркалде доагIа, складаш чура пхе-ялх метрга кхаччалца лакхйичеи технологически наькъаша дIалоаца моттиг зIамигйичеи хранилищага бода мах дикка кIезигбе йиш хилар.

«Гипросельхозпром» яхача институтa специалисташа оттаяьча экспериментальни проектагIа хьалъяьча кхо эзар тонн минеральни удобренеш чухошача складе, пластмассаш юкъе а ухийташ арка хьисапе ардакхех хьадаь доакъош вIашагIа а хувттaш уттадар бахьан долаш юкъ-юкъе шолгIараш ювгIа йийзац, тIаккха цо йиш хилийтай 30 метр шереи, 54 йIаьхеи, герга баьча тховнага кхаччалца пхийтта метр лакхеи йолча здане чу хIамашка йоадкаш йоаца минеральни удобренеш пхиъи ахи метрга кхаччалца лакха етта минеральни удобренеш чутовса а дIа-са лела транспортераш, погрузчикаш, цу тайпара кхыйола механизмаш санна йолча механизаце мобильни средстваех пайда эца а.

Даьча лоархIамаша хьахьекхад, вIашагIалетаьча ардакхий доакъоех яь, еррига операцеш хIанзарча технологеци механизацеи лелаеш йола склад иззал йоккхача типови складал пхезза яйгагIеи 25 процент дарегIеи хилар.

ДIаяхийта синтетически материалаш техкача бокъонца бакъ хилар минеральни удобренеш Iаткъаш долча хьалашка а конструкционни пластмассаш геттара чIоагIеи гIирс йIаьххача хана латтаргболаши хилар.

ЭФФЕКТИВНИ МАТЕРИАЛЕХ ЯЬ СКЛАД-АВТОМАТ

Шеко йоацаш, колхозийи совхозийи теркам тIагIоргба «Гипронисельхоз» яхача институто дукххача кхыча организацеша цхьана оттаьча, минеральни удобренеш чулоаттае бункера хьисапера 1200 тонн чухошаш йола экспериментальни склад-автомат хьалъяра проектана. Хьалъеча хана цунна увттаду доакъош ца талхача материалех хьаду: стеклопластбетонах, ардакхех, стеклопластиках. Даьча тохкамаша хьахьекхад, тухо беча Iоткъама хьалашка стеклопластбетонни конструкцеша ца талхаш аьшкабетоннчарчул пхезза — ялхазза дукхагIа ха йоаккхаш хилар. Болх беш йоаккха ха йIаьхагIа хиларах, аьшкбетонни доакъошка бодачул кхозза хIана хилац аьнна дарегIа хул стеклопластика доакъошка бода мах.

9 метр шереи, 30 метр йIаьхеи, технологически даькъера кхойтта метр гаргга лакхеи йола склад-автомат йиъ бункерах латт, хIаьта царех хIаране чу 300 тонн минеральни удобренеш хош. Уж Iойовссаеши чутовсаши деш дола деррига балхаш механизацин автоматизацин яь да, цудухьа цар йиш хулийт удобренеш чуара йоахаш хьега къа пхезза совгIа кIезигде а хIаьта иштта, хIанзарча методегIа тIаювтташи Iойовссаеши хилча, тIаяхьаш йола материал бархI процентагара пхийтта процентага кхаччалца йовш хилар теркал а деш, уж дукха кIезигагIа йойта а.

Иззамиссел чура че йолча типови складаца нийсйича кердача хранилищага бода мах хувца ца луш бисаб. Цхьабакъда цу гIирса ца талхаш йоаккха ха йIаьхагIа хилар теркалдича из хьалъярга дIабаха мах шозза кIезигагIа хул.

Е. ХМЕЛЬНОЙ, журналист.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРИЙ КЪАХЬЕГАМА ВАХТА

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача денна толамца накъабахар духьа шерра социалистически яхь йоаржаяь къахьегаш ба хIанз республика хьайбаш леладераш. ХIаьта дика хьокхамаш а гойт. Паччахьалкхенга хьайбай продукци йоххара нийс бетта план толамца кхоачашъяьй цар. Соахка нийс бетта дехкачул дулха лаьрхIа хьайбаши коа тIара оалхазараши — 16 процент, шура — 15, фуаш — 23, тха 3 процент дукхагIа дехкад паччахьалкхенга.

Шура, фуаш, тха дохкара нийс бетта планаш республика еррига районаша кхоачашъяьй.

Къаьстта дика хьокхамаш гойташ къахьег укх шера Ачхой-Мартановски, Грозненски, Гудермесски, Наурски, Урус-Мартановски, Шалински, Шелковской районий хьайбаш леладераша. Иштта, укх шера нийс бетта Ачхой-Мартановски районо — 18 процент, Грозненски — 55 процент, Урус-Мартановски — 34 процент, Шелковской районо 13 процент дукхагIа дулх дехкад паччахьалкхенга соахка 1 октябрь тIакхоачаш дехна хинначул. хIаьта шура Грозненски — 16 процент, Надтеречни — 24, Шалински — 18, Шелковской 21 процент дукхагIа.

Эггара дукхагIа коа тIара оалхазараш леладеча Грозненски, Сунженски, Шалински районаша дикка тIехкхоачашйир паччахьалкхенга фуаш дохкара нийс бетта планаш. ХIаьта къаьстта дукха тха леладеча Наурски, Шелковской районий боахамаш дика лоархIадир тха дохкара планех.

«Атагинский», «Горячеисточненский», «Серноводский» Мичурина цIерагIча совхозаша, республикерча юрта боахама опытни станце хIанзале толамца кхоачашъяьй паччахьалкхенга дулх дохкара шера планаш, хIаьта «Минеральный», «Притеречный», «Предгорный», «Ленинский путь», «Восточный» совхозаша — шура йохкара шера планаш.

Соахка кхаь кварталагIа ехка хинначул 41 процент дукхагIа шура ехкай паччахьалкхенга укх шера нийс бетта «Лермонтовский» совхозо, хIаьта «Шурий № 1» — 29 процент, «Минеральный» — 37 процент, «Притеречный» — 50 процент, «Автуринский» — 35 процент.

Соахкарчул 2,4 дукхагIа да укх шера «Кавказ» яхача коа тIара оалхазараш леладеча фабрика паччахьалкхенга дехка фуаш.

ДIахо йодача хана хьокхамаш кхы лох а ца деш къахьега торонаш йолаш ба республика хьайбаш леладераш. Иштта, дIадахача шера хинначул дикка дукхагIа да укх шера колхозашкеи совхозашкеи Iалашдаь доакъар.

1 октябрь тIакхоачаш паччахьалкхенга хьайбай продукци йохкара нийс бетта планаш кхоачашъярах йола СВОДКА

Районаш	Шура	Дулх	Фуаш	Тха
1. Ачхой-Мартановски	111	112		126
2. Веденски	101	123		109
3. Грозненски	108	114	105	112
4. Гудермесски	110	112		125
5. Малгобекски	84	106		106
6. Надтеречни	83	114		100,4
7. Назрановски	104	105		100,2
8. Наурски	104	120		106
9. Ножай-Юртовски	104	115		135
10. Советски	83	113		111
11. Сунженски	98	105	164	105
12. Урус-Мартановски	108	104		108
13. Шалински	109	119	127	134
14. Шелковской	104	113		112
г. Грозный	160	100		
Республике гIолла	102	112	126	109

ИттлагIча пятилетка мулаш

БАМ—кхоаненга бода никъ

Бирса а сийлахь-йоккхагIа а йола моттиг ушалаш, листахьу, лоамий довкъаш, сиха хиш тIадола «лаьттан океан» лаьрхIа варгвоацача рузкъай а тороний а край — иштта йовз вайна СибрегIе. Из край караерзаяра истори — эггара хьалха эри улла моттиг караерзайра наькъаш лахара хьалаш Iалашлелга. ДIадаха бIаь шу чакхдоаллаш билла, тIехьагIа цунах дукха ганаш тIахоттаденна Транссибирски никъ кIезигача лоархIаме хилланзар СибрегIе дегIайоалаяра. ХIанз Урала тIара Тайжача океана тIа кхаччалца болх беш я 6 эзарнел совгIа промышленни предприяти, цига я 750 совгIа город, поселок. Цхьабакъда экономически хьалага диллача эггара перспективнегIа йола районаш, вешта аьлча, сихагIа караерзае езараш дикка къилбседен оагIорахьа я.

30-гIа шераш долалуш СССР Халкъа Комиссарий Совето соцам тIанйцар Байкало-Амурски магистраль — океана тIа бода шоллагIа никъ хьабе безарах лаьца. 1940 шера бе болабаьбар болх Тайшет—Лена яхача наькъа малхбузен участке, бакъда, 58-гIча километра тIа из кхаьчача болх юкъагIабисар тIом хьар бахьан долаш. Цу хана хьадаь дaьнна хинна Бам — Тында, Известковая — Ургал яха наькъа гаьнаш юха вIашагIлаха дийзар.

ХIаьта а БАМа малхбоален участкера болх дIахохьош бар тIема шерашка а. 1945 шера цу наькъа тIа гIолла аргI-аргIагIа поездаш аха йолаелар Амура тIарча Комсомольскера Советски Гаване кхаччалца.

1951 шера никъ билла баьлар Тайшет—Братск — Усть-Кут яхача участке. Цхьабакъда БАМа боккъонцана йола штурм елга дIадоладелар 1974 шера. КхоалагIа шу да бамовски хала километраш тIехьашка юта. Болата кердача наькъа деррига дIоахал хIанз 600 километрга дIаккхаьчад. ТIий тилла даьннад Лена яхача тяежни сийлахь-доккхача хина, иштта хьадаь даьннад Амура тилла транспортни сооруженеех эггара уникальнегIа йола транспортни сооружени лоархIа тIий, чакхъяьннай Дуссе-Алиньски тоннель.

«Эггара шийлагIа долча Къаьнарча Дунен» тIа, якутски лаьтта духхьашха кхаьчай рельсаш.

Шин шерал совгIа .ха йоаккхаш болх бир Нагорненски тоннель йоаккхача. Станови оалача довкъех яьккхача цу тоннель «кор» даьккхар Нерюнгрински кIора боаккхача моттига тIакхачара. Цун дIоахал (1239 метр) цкъарчоа дукха доккха хьтац, дале а, хIара сантиметр бахьан къовсам лаьттар укхаза. Гаргаш ювлаш лийлхача чхьараша, ша баьча лаьттан тIоанаша, къайлагIарча хьасташа, чIоагIача кхертIоша дукха халонаш, хьалхашка уттайир тоннель йоаккхарашта. Цхьабакъда, цак тIехьашка балацар, хьинаре къахьегар. Къилбседен къулбехьеи оагIонашка бора болх. Сентябрь бетта вIашка кхаьчар уж. ТIеххьара юкъера юкъ дIаяккха бокъо елар социалистически яхье хьалха баьхкача бурув деттараштa Воронин Степанаи Бороздин Алексейнеи.

Чакхъяьлар БАМа трасса тIара хьалхара тоннель. Еррига Якути а БАМа гIишлоний зона а юкъе лоацаш йола Малхбоален СибрегIен ша бола моттиг эзараш километраш дIоахал дола мотт санна къулбехье дIа а кхоачаш улл. Ахка тIадеча цхьа метр, е кхы а кIезигагIа кIоаргал долаш даш лаьтта. Лохе дадача тIоапашкара температура массаза а шелал гойташ я. Цига гIишлонаш хьалъяра кIала хIамаш оттае езаш хул. Уж хIамаш уттаю чхарех. Лакхера тIоа-каш чIоагI ца даро, уж дукха лоадам болаш ца хуле а, тIехьле во йолаш хул. Лаьтта даша доладелча зIамига аьлелгаш шер а луш царех хьахул доккхий ораш, ха дIа мел йода уж хих хьалдуз.

ТIаккха шелал? Мух а хьекхаш эттача чIоагIа дегIах йолаш хул 50—60 градус йола из. Кхыметтел техника а болх бе ца могаш соц иштта шийла хилча. Никъ буллаш йолча машинах хьекха даьтта гIораду, кино хьахьоккхача хана аппарат шорттига кхестара сург отт хьалхашка. Лелх аьшка мушарч. Хиш бухенга кхаччалца ша баь хул. Шоферашта болх бе хала а хулийташ, наькъашка ша хьоккх. Бакъда, цу хьалашка а болх ца беш Iац гIишлонхой.

Чоалханенга, инженерий декхараш хала хиларга диллача БАМ-аца нийсъе йиш йолаш яц машинникъ булла цхьаккхе а балха моттиг. Алхха зIамига БАМ а (Тында Беркакит яха га) юкъе йола наькъа лакхле хьаяра дIа-юха даккха деза 300 миллион кIаьда а чIоагIа а лаьтта. Усть-Кутера Амура тIарча Комсомольске кхаччалца болча 3200 километр наькъа тIа хьалъе еза 320 искусственни гIишло, вешта аьлча хIара километр тIа цхьаннел совгIа. Никъ чакхбала беза ворхI довкъа юкъе гIолла. Царех Къилбседа-Муйски дукъа юкъе гIолла — е езаш вай мехка эггара йIаьхагIа йола 15 километр дIоахал дола тоннель. Хьадеерга 150 гаргга тIий, хьалъе еза 200 совгIа станци, разъезд, 20 совгIа городи поселоки. Из деррига а чакхдаккха деза Рихтера шкала тIа 9 балл низ бола мохк ага торо йолча зоне.

БАМ — эггара йоккхагIа йола гIишло хинна Iац. БАМ из я вай йоккхача Даьхен массе миIнигашкара кагирхой тIаувза бIаьшереи гIишло. Из никъ билла болабаьча хьалхарча шера цу гIишлоне шоашта болх балар дехаш заявленеш елар 150 эзар совгIча саго. ГIишлонхоех 80 процент кагирхой ба. ХIанз цига болх беш ва 60 эзар саг.

Цу Iалаьмате боккхача пхьано вахар лургда еррига Малхбузен Европа санна йоккхача района. Укхаза вIашагIйохкаргья дукха территориально-производственни комплексаш.

ХIанзле укхаза хьалъеш я Къулбехьен-Якутски территориально - производственни комплекс (ТПК). Цига гучаьннай 40 миллион тонн коксующи оала кхера кIора боалла моттиг. ЗIамигача БАМа гIулакх дергда 1981—1982 шерашка болх бе йолалургйолча кIора боаккхача моттигера бедал дIаозаш. КIоран керттера объекташ я шера 13 миллион тонн из лургбола моттиг, обогатительни фабрика. Цигара кIора хьабаккха йиш я лакхера лаьттан тIоа дIа а баькка. ХIанз цига деш дола балхаш да кIора боалла тIоа гуча а боаккхаш, лакхера лаьтта дIадоаккхаш. КIора боаллача моттига 80—100 километр мара гаьна йоацаш я аьшка руда доалла моттиг а. ЛерхIачох цига доалла аьшка руда 2,5—3 миллиард тонн да. Iаьржача металлургена дукха торонаш лургья цо.

ХIанзле укхаза гуш я сиха дегIайоагIа Зейски территориально-производственни комплекс. Укхазарча электроэнергеца Iалашъергья Гаьнарча Малхбоален къулбехьара зона. Иштта укхаза дегIадоагIаргда машинаш елга, гIишлоний индустре доакъаш, дахчах хIамаш яреи хьу чакхъяккхареи гIулакхаш.

Боккхача лоархIаме хинна дIаоттаергья Ургальски ТПК. Цун декхар хургда Гаьнарча Малхбоален промышленни централшкеи Тихоокеански бердаш тIеи малхбузенсибирски мехкдаьтта цистернашкара продукци мехкдаьтта проводаца дIаахийтар.

Машинникъ чакхбоаллача метте хьахургья комсомольски а Совгавански а ТПК. Царех хьалхарчуи чу хургда Iаьржа а бос бола а металлаш, кийчъергья дахчан хIамаш, чакхдоаккхаргда целлюлоза, тайп-тайпара мехкдаьтта продукташ. дIахо дегIадоагIаргда машинаш хьаелга. Совгавански ТПК лоархIаме транспортни узел хинна дIаоттаргья. Укхаза хургья кемаш ду а форда продукташ чакхйоаха а йоккха моттиг.

БАМа зоне территориально-производственни комплексаш хьалъелга 1990 шера чакхдаккха лерхI. Машинникъ хьабареи юхе яда районаш караерзареи масштабаш чIоагIа цецвоаккхаш я. Иштта уж йоккха яле а тахан кхоачашдер кхоана хургдолча карта цхьа тамагIаш мара дац.

СибрегIени Гаьнарча Малхбоалени рузкъаш караерзадар советски экономика дегIаярца дувзаденна Iац. Из да дунеи юкъера доагора гIулакхаш кхоачашдара юкъе хьош дола дакъа, Iаламахи цун рузкъехи кхом беш, хьаькъалца пайда эцара еш йола бакъйола эксперимент.

Наталья ШЕМЯТЕНИКОВА, АПН корреспондент.

Доазол дехьара

КАЛЕЙДОСКОП

Норвеге дена радиоактивни догIа

Оборона министерства норвежски Iилма тохкама института Iилмахоша дог тохадаларца дувц укх шера Норвегена тIерча атмосферерча радиоактивноста боарам иттазза дегIабенилга.

«Цун бахьан да, — аьлар института отдела кулгалхочо Винден Турлейфа, — шеко а яц цун, Китая сигала ду ядерни тохкамаш. Радиоактивни элементаш — цу тохкамий совлен продукташ — цхьан оагIорахьа доагIача феца хьаккхьчай Норвеге. ХIанзарчоа радиаце из боарам кхераме бац, дале а цу гIулакха тIехьле мел ха йолаш я ала хала да. Дага лоаттадс деза норвежски лаьтта кхаьча радиоактивни стронций — 90, цезий — 137 ший кхераме зIанараш хIанзчул тIехьагIа 30 шу даьлча мара кIезиглургйоацилга, из а ах гаргга.

«1965 шера денз Китайс сигача баьб 20 гаргга ядерни тохкам, белгалдаьккхар Виндена, цул совгIа эккхама низ тIа-тIа совбувлаш ба. Иштта, масала, дIадахача шера ноябрь бетта цо баьча атомни бомба эккхама низ 300-за совбар 1945 шера американски летчикаша Хиросиме чуккхессачул».

В. СТРЕЛЬЦОВ,
АПН соб. корр.
Осло.

ТIЕМА КЕЧАМ БА «УЛГ»

«Скейтбоард» — йиъ ролика тIа латта улг хьалхагIа духхьала ловзорг яр. Цул тIехьагIа цунах хилар американцашта езача спорта дакъа. ХIанз цар дIакхухь гол ца воалаш, цунца сихагIа никъбара мехка чемпионаташ.

Американски ловзорго океана тIа гIолла гIа баьккхар. Укхаза... «улг» тIема кечам хинна дIа эттар. Швейцарски эскара салтий — огнеметчикий тIема кечама юкъе дахар из. Цига лаьрхIар «улга» тIа а этта сиха воагIача огнеметчика ду гIулакх дукха а пайданегIа хургда, аьнна. Тренировкаш дIайолайир. Газеташа кепадетт каскаш тухка, противогазаш йоахка, топаш бе йоахка, баллонаш ги йоахка рекруташ цу «улгаш» тIа лелар гойта сурташ. Керда герза кечам карабервабе спортсменел совгIа царна новкъостал ду лораша а. «Улга» тIа хеххавалар, цул совгIа цу тIа в латташ герз кхувса Iомавалар атта гIулакх дац, цудухьа кIезига хилац Iомалурашта сакхаташ.

(АПН).

Сакъердаме хIамаш

ГАЬННА ХЬАЛХАРЧА ИСТОРЕ ХАНА ЧУБАЬККХА ЦХЬАЬКХА ЦХЬА ГIА

Саг хьахиларен цун дегIаварен гIулакхаща дувзаденна дола гIулакхаш массаза а дунен Iилмахой теркам тIаувзаш хиннад. Цу даькъе археологашта, палеонтологашта, е антропологашта гуча мел даьнача хIара керда долчо новкъостал ду адам дегIаахара чоалхане наькъаш юхакердадаха.

Цу дешашта хетаь яр дукха ха йоаццаш Кене столице хинна Африка историпа хьалхара ха Iомаяра хетаь Панафрикански конгресса VIII сесси.

Африке африкански континента дIаяха ха алхха 1924 шера мара Iомас йолаь яц. Дале а, 1959 шерага кхаччалца тохкама балхаш делга кхоачашдора континента къулбехьен оагIорахьа.

1959 шера мара доладалаизар Малхбоален Африкера тохкамаш. Цу сахьате гучадаьлар лоархIаме кердадар. Ши хезача антрополога, Африка историна хьалхара ха тахкара Панафрикански институт вIашагIъеллачун Лики Луиса сесага Лики Мэрена Танзанерча Олдован яхача моттиге корайир хIанз Iилман дунен тIа «зинджантроп» аьнна цIи дIаяхача сага хьисаперча хIаман керта тите фрагменти щергаши. Гучадаьлар из хIама ура а этта лийнилга, кхычарца нийсбича цун хьоа боккхагIа хиннилга — 550 кубически сантиметр, хIаьта цунна юххера кораадь аьга тIой — цун кулгий болх болга.

ШоллагIча шера цу Олдовацски чIоже археологашта корайир «презинджантроп» аьнна цIи тиллача хIаман туте гаргаши цхьайола тIехкаши. Зинджантропал (цунах хьахиннай из цIи) дикка хьалхарча тIоанашкара короваь исторел хьалхар саг ший логически «дайл» дегIавенагIа хиннав. Цун хьоа (685 кубически сантиметр) зинджантропа а цу хана йовзаш хиннача къулбаафрикански австралопитека а чул боккхагIа бар, кога айра сагачох тара дар, хIаьта чIоагIача пIелгий бухьигаша къахьега торо хилийтай. Цул совгIа маьженашта юхера кораьяй цун кхерах яь къахьегама кечалаш. «Гомо хабилис» (хьаькъал дола саг) аьнна вола презинджантроп керда тайпа лаьрхIар Iилмахоша. Эггара кердагIа йолча тохкама средствашца вIаштIехьдаьлар кораьча хIаман нийса ха оттае — 1,75 миллион шу.

1960 шера денз Малхбоален Африка археологически тохкамий боккъонцахьа йола шерра полигон хинна дIаэттай. Уж тохкамаш доладир Танзане, Кене, Эфиопе, 1962 шера форт-Тернане, Кене малхбузехьа охкамаш деш Лики Луиса гучаяьлар кхера хинна йола гоминида (Гоминидаш — приматий отряда хIанзара саг, къаьнара нах — питекантропаш, кантропаш, неардертальцаш, гейдельбаргски саг чубоагIа дезал) маьжений тIехкаш. «Кенийапитек» аьнна цIи дIаяха саг хьаваьнна уж хIамаш, Iилмахочо яхачох, яьхай хIанзачул 14 миллион шу хьалха. Л. Лике яьхкача беса, кениапитек цу хана саг хиннавеце а, из хиннав тIехьагIа шийх саг дегIавена «гомо сапиенс».

Саг хьахиларах дола дешаш тохкача доккха дакъа юкъедера Лики Луисеи цун воIа Ричардеи, Рудольфа цIерагIча Iама юххе даьча тохкамаша, цига царна корайир 2,5 миллион хьалха хиннача наьха массехк керта титийи, эггара чоалхане йоаца хIанзолца лаьттан букъ тIа кораяь хинначарел къаьнагIа йола къахьегама кечалаши.

Лики Ричардаца, Кене Халкъа музея директорца тхо вIашагIкхийтар Лики Луиса цIерагIча Африка дегIаяра историна хьалхара ханаш тахкара Найроберча Дунен халкъий юкъарча, хIанз хьайийллача института здане чу.

Институте гулъяьча хьалхарча заман наьха тIехкий а цар къахьегама кечалий а йоккха коллекци тхога хьоккхаш, цо аьлар.

— ХIанз гучадаьннад сага эволюци, хIанзалца хеташ хинначул дуккха а чоалхавегIа хиннилга. Археологически охкамаш деш кораьча хIамаша а Iилмахоша даьча лоархIамаша а хьахьоккх из процесс чакхъялале, дуккха ха дIа а йодаш сага хьисапера хIама хьахилара массехк тайпара хувцамий лагIа хиннилга, царех цхьанне вай хIанзарча сагага кхоачадаьлга. ТIеххьарча итташ шерашка даьча Iилман тохкамаша бакъду саг дунеп тIа кхо миллион шу хьалха хьахилар, хIанзчул 2,5 миллион шу хьалха Африке шин кога тIа лелеи къахьегама а чарахьал дара а кечалаш е ховши хьаькъал дола адамаш хинна хилар.

Кенийски Iилмахочо доаладаьча цу бакъдараша тешал ду адамаш хьадаьнна моттиг а лоархIаш. Iилмахоша Малхбоален Африка географически йоккхача зона юкъейоалаелга нийса хилар.

Панафрикански конгресса VIII сессе болх ший тайппара боккха лоархIам болаш хилар. 1947 шера Найробе Лики Луиса вIашагIъелла из юха а гулъелар кенийски столице. Из вIашагIъеллар юкъе а воацаш эггара хьалхара хилла сесси яр из: Лики Луис веннав 1972 шера. Конгресса керда председателалла хержав цIи хеза кенийски Iилмахо - историк, Найробийски университета профессор Б. Огот. Сессе баьча соцамагIа хIанзчул тIехьагIа конгресса бехктокхамеча гIулакхаш тIа хургба Iилмахой-африканцаш. Цунца цхьана, аьлар Р. Лике, конгрессе а Африка историна хьалхара ха Iомаяра Дунен халкъий юкъарча институте а болх бара торо йийла я дунен деррига мехкий Iилманхошта.

Г. СКОБЕЛЕВ,
ТАСС корреспондент.
Найроби.

Атомни энерге кхоане

13 шу хьалха болх бе йолаеннача Нововоронежски а Белоярски а атомни электростанцеша вай мехка атомни энергетика шерра дегIайоалаяра юхьиг дIайолайир. 1971—1975 шерашка тайп-тайпарча хьалашка хьалъеш яр беррига дIалаьрхIача 29 миллион гаргга киловатт низ хургбола 13 электростанци. Карарча пятилетке геттара дIахьалха а ухаш дегIадоаладе лерхI атомни энергетика гIулакхаш. Нигахьа санна мехка хьалъеш йола еррига йIовхала а хина а электростанцеш 67—70 миллион киловатт низ болаш хургъяле (тIаккхетар 31 — 32 процент) атомни электростанцей низ—13—15 миллион киловатт (тIаккхетар 250—300 процент).

ХIанзле болх бе йолаеннай кердача АЭС-ий хьалхара блокаш: Курски (цхьа миллион киловатт низ болаш), Армянски (450 эзар киловатт), Билибински ТЭЦ йиълагIа блок (12 эзар киловатт). Уж шоай беррига низаца болх бе йолаелча вай мехка доалахьа хургья 9 йоккха атомни электростанци.

Йохкхий атомни электростанцеш хьалъелга укх гаргарча шерашка чакхдоаккхаргда, органически йIовхала доагор дэалла моттигаш кIезигагIа йолча, СССР алхха европейски даькъе. ЙIовхала йоккхий электростанцеш хьалъелга укхаза лоадам боллаш лохдергда.

Еррига промышленни АЭСаш шин тайпарча йIовхала нейтроний реакторашца Iалашъю — хина низаца йолча (ВВЭР хьисаперча) корпусаш йолчарцеи хинаграфитови (РБМК хьисаперча) канальни йолчарцеи. АЭС технически дика хилийтара керттера лостамаш — реакторий а еррига оборудоване а цхьана бола низ чIоагIбар. Цо торо хулийтт гIишлошка дIадодар кIезигагIа хилийта а низаш юкъедоаладар сихде а. ХIанз укх сахьате советски АЭС увттаераш я ВВЭР хьисапера 440 эзар киловатт цкъара низ бола корпусни реакторащ. Цу тайппара цкъара низ цхьа миллион киловатт бола хьалхара реактор 1977 шера оттаергья Нововоронежски АЭС. Къулба-Украински, Ровенски, Калинински АЭС хьалъеча № 5 йолча блока тIа.

РБМК хьисапера цкъара миллион киловатт низ бола реакторащ оттаьй Ленинградскии Курскии АЭС тIа. Царца Iалашъергья Чернобыльски а Смоленски а станцеш. Проект оттаяь яьнай Литовски ССР хьалъеча Игналински АЭС тIа оттаергйолча цаIи ах миллион киловатт низ болча реактора.

«АЭС проект еши, из хьалъеши, цунга болх байташи кхерамзлен юкъара положени» яхача документа тIа станцей конструкцешкара, еррига защитни устройствашкара керттера хьадсхар белгалдаьккхад. Уж хьадехараш дизза кхоачашдаро, оборудоване дикала цахаддаш тIахьожам лоаттабаро, цига болх беча персонале говзал лакха хиларо, кхыча гIулакхий йоккхача комплексо атомни электростанцей радиационни кхерамзле Iалашъе торо хулийтт эксплуатационни персонала а иштта гонахьарча средана а. Санитарни нормал тIех хилац болх беча наха зIанараш тIалаттилга (шера пхи рентгенага дIаккхоачаш). 40 километр радиусах АЭС гонахьара Iалам тохкаш цахалдаш деча балхаша хьахьокх фецарча, Iамашкарча, лаьттанцача, кхачан продукташцарча хьалашта болх беча атомни станцей радиоактивносто зе ца делга. АЭС болх беча метте органически доагорца болх беча электростанцеша санна гонахье бIех яц сернисти соединенешца, Iовкарца, кхыйолча йоагара продукташца.

Атомни энергетика Iалашъмате сиха дегIаяро, кхы а боккхагIа низ бола АЭСаш хьалъяро (1980 шера хургья миллион киловаттал тIех низ бола ворхI АЭС, хIаьта Ленинградски, Нововоронежски, Курски, Чернобыльски ши миллион киловаттал тIех) хьалхашка оттаю юкъарча энергосистеме цар болх бергхиларца ювзаенна цхьайола проблемаш.

Ерриге йоккхий атомни электростанцеш хьахотталу 1980 шера беррига вIашагIтехача 160 миллион киловатт низ болаш хургйолча СССР цаI йолча энергетически система европейски даькъах. Из бахьан долаш йиъ миллион киловаттага дIакхоачаш низ бола АЭС хьаяро режимни халонаш оттаергъяц энергосистема балха хьалхашка, эшарг дац йоккха керда электросеть хьалъелга.

СССР атомни энергетика дегIаяр — гIишлон-монтажни организацеш эргаяхарен, эггара хьалха хьалъеш латтача электростанцешта лаьрхIа оборудовани а доагор хьакъастича элементий (ТВЭЛ) хьисапера ядерни доагор а хийлийтара торо лу смежни доакъош доаладелга Iалашду комплексни декхар. Атомни электростанцешта Iи хьаю ядерни установкаш лоаттаергья еза машинаш арахецаш «Атоммаш» яхача Волго-донски заводо. Цун керттера декхар — унифицированни атомни реакторащ арахецилга вIаштIехьдаккхар. Шерлуш я ядерни Iи хьаю оборудоване установкаш арахецара СЭВ мехкий — членащцара кооперации.

Керттера йола перспектива — сихача нейтронех йолча реакторащца Iалашъяь промышленни масштаба энергоблокаш хьаяри уж балха юкъейоалаяри дIаходахьар. Электроэнерги яккхарца цхьана цар дукххаза совдоаккхаргда реакторе ядерни доагор юха хьахилийтарцеи еррига Iалама уран доагора баланса юкъеозара принципацеи атомни электростанцей доагора база дегIайоалаелга.

Сихача нейтроний реакторашца (БН-350) болх бергбола АЭС юкъейоалаелга чакхдоалаш латт Шевченко (Мангышлак яхача ахгIайрен тIа) яхача города юхе. Цига дац таза хий, хIаьта атомни электростанце электроэнерги яккхар кхоачашду Каспийски форда хицара тух дIа а доаккхаш цIендеча хин Iанарца установкага болх байтарца (дени буси 120 кубически метр хий) бахача наха мала а цIагIа кхыча гIулакхашта а цIена хий а луш.

1980 шу тIаккхоачаш сихача нейтроний (БН-600) реакторарца болх бе йолаяла езаш я Белоярски АЭС № 3 йола энергоблок. Из установка оттаяьй электроэнерги яккхара а ядерни доагор юха хьахилийтара а.

Атомни ТЭЦ электрически а йIовхала а энерги йоккхилга комбинированни хиларои хIаьта атомни котело алхха йIовхал мара ца луш хиларои торо хулийт конденсированни атомни электростанцешкарчул дIадодача ядерни доагорца органически доагора дукха рузкъаш мукъадаха, мехка юкъарча доагора балансе лаьрхIа дукхагIа ядерни доагор юкъедахьа.

СССР-е а доазол дехьа а дукха масалаш да ядерни доагорца болх бу сооруженеш хьаярца дIайха хий а Iи а лоаттае йиш хилар хьагойташ. Масала, Заполярьера Билибински АЭС Iалашъяь я геттара дика Iи луча йIовхалафикационни турбинашца: Билибино яхача поселкана йIовхал яла торо хулийтача йиъ турбинах хIаране сахьате 25 миллиард калорий а лу.

1980 шу тIаккхоачаш электроэнерги ялара атомни электростанцей удельни дозал юкъера лаьрхIача 6 процент лакхлургда (СССР европейски даькъе 10 процент). Хьалъеш йолча АЭС-ий низ юкъебоалабарца цхьана хьалъе йолаергья кхы а керде атомни электростанцеш. Укх тIеххьарча пхийтта шера уж балха юкъекхувлилга тIа-тIа лакхлуш дIагIоргда.

Артем ГРИГОРЬЯНЦ,
СССР энергетикаи электрофикацеи Министерства Главатомэнерга начальник.

МАНИЛЬСКИ КУЛЬТУРА ЦЕНТРА ДЕННА СОВГIАТ

В. И. Ленина цIерагIча Ерригсоюзни пачхьалкхен библиотеко Манильски культурни центра совгIата дахьийтар дукха книжкаш. Царна юкъе да эрсийи английски испански меттала 138 издани.

Филиппина столице — Маниле дахьийтача книжкаша юкъе Советски пачхьалкхе кхоллархочун В. И. Ленина, КПСС ЦК Генеральни секретари СССР Лаккхехьарча Совета Президиума Председатели волча Л. И. Брежнева произведенеш, СССР кердача Конституце проект, кхыдола общественно - политически литература.

Иштта коллекцица юкъадаьхна справочни, географии эрсий мотти Iомабе гIо деш йола педагогически изданеш, статистически сборникаш, экономиках, юртбоахамах, Iилмах, халкъа образованех дола статистически сборникаш.

Гуллама эггара йоккхагIа йола раздел я художественни литература. Цу юкъе дукха ю советски деша мастерий творчество — М. Шолоховa, К. Паустовске, Д. Фурманова, В. Маяковске, А. Твардовске, Р. Гамзатова.

Культурахи искусствах йолча коллекцица да Пачхьалкхен Третьяковски галерееа, Пачхьалкхен Эрсий музеера, вай мехка къьнача городий белгала хозаллин хоза фотоальбомаш.

Юрий ФИЛАТОВ,
АПН корреспондент.

Нови Зеланде столице — Веллингтоне хьаьвь йоалаш латт керда парламентски комплекс (сурта тIа). [illegible] ча, гобаьккха кизгаш теха этажаш йолча гIишлох [illegible]. Керда корпус официально хьаелла лаьрхIад [illegible] шера.

Камера Пресс — ТАСС сурт.

Выставка залашка

ВАХАР ШИЙ ТАЙПАРА ЗУВШ!

Изобразительни искусствай академика П. З. Захарова цIерагIча республикански музея залашка болх беш я Сийлахьбоккхача Октябра 60 шу дизара хетаь выставка. Цунна безам тIаозача белгалонех да цига дакъа лоацараш тайп-тайппара профессеш, ханаш йола нах хилар.

Выставке хьахьокха оттаьча ерригача произведеней керттера чулоацам дIаккхайкабеш санна да музее дIачузаьннача хьалтеха доалла «Гевз дIадаккхара — тIехьа, герз алсамдаккхара — духьала» яха дешаш тIаяздаь А. Габарова хоза кийчдаь плакат. Кхеташ боагIача маьлха зIанараша плаката тIа Кремла гIала сийрдаяккхаро беррига мохк а сийрдабоаккхаш санна хет цунга тьежача. ХIаьта цун юкъмоттиге гуш долча вIаши кховдадаьча шин кулго дувц доттагIалах, машарах, из лорабеш дунен тIарча наха юкъе хила езача цхьоагIонах. Цу плакатал совгIа, выставке да тематика шера, сурт диллара оамал ший тайпара йола А. Габарова акварельни балхаш а.

Дунен литература дезагIча жовхьарех цаI йола М. Ю. Лермонтова «Демон» яха поэма массаза а хиннай художникий теркам шийна чIоагIа тIаозаш. Цунна иллюстрацеш яьй дуккхача гIорбаьннача художникаша. Сога хьттача, къонача художника творчески майрал эшаш хIама да «Демона» лерагIа даьча дукххача наха дезаденнача балхашта ший болх а юкъебахар. Цу даькъе аьттув ца боалаш ца висача санна хет Тамар-паччахьа сурт дилла Р. Сулаев. Шелал хьакхетийтача басарашца яздаь долча цо, тоъал дика хьагойт сатем байнача сага сурт-сибат.

Иштта шийна теркам тIаозаш ба Б. Келоева «Шерипов Асланбек Шатоерча крепосте чувар» яха болх а. Сийрдача, дог ураоттадеча басарашца диллача цу сурто революце деной турпалалах дIаэду вай ТIойх хьалъеттача Шатой-крепоста наIарашта юкъе хьачувоагIаш латт, шийна тIехьа цIе партизанаш а болаш, кIайча дин тIа вагIа Шерипов Асланбек. КIала царга дIайхя моаршал хоатташ ба уж бахкаро гIалбига лоамарой. Можамаш кIайенна къоаной а духьалбаьхкаб безача хьаьшашта. Б. Келоева нийсса хьахьокх революцена тIехьа лаьттача къахьегача лоамарой дег чу дар.

Нагахьа санна Б. Келоева хьахьокхараш революцнонни къовсама алах диза хинна граждански тIема деноаш дале, Ф. Кудрявцева ший балхаш тIа дувц советски наьха таханарча хьаьнала болча къахьегамах. Иштта да «Жа Iу» яха цун сурт. Теркам тIаозаш да цу самодеятельни художника «Хьаста йисте» яха цхьаькха цхьа сурт а. КIудалаш йиза в баьнна, вIаши цхьан-шин деша йистхила лаьрхIа сецаб хий да хьаста тIа баькха эздий мехкарий. Вайна хаь цар фу дувц. Цхьабакъда цар багара йоагIа Iи хьакхеташ, тайжа йоагIа оаз хьахозаш санна хеталу суртага хьежаш лаьттача.

Декоративно-прикладной балхашта юкъе белгалъяккха лов «Эсамбаев Махьмуд» яха А. Албогачиева чеканка. Цу вокхача говзанча искусствах ший дош ала карагIдаьннад А. Албогачиева.

БIарчча хьанийцача самодеятельни художникий выставкана раьза ца хилча валац. Дале а ала доагIа, сийлахьча 60 шера хинна дуккха эргалонаш шийна чулаьца долча вай хIанзарча гIозача вахара хетаь произведенеш дукхагIа хилча бакъахьа хургдар. ХIана аьлча технике, Iилме, наьха сакхетамчу хула дика хувцамаш дукххачар зув. Цхьабакъда цар керттера белгалонаш хьакъоаста а яь уж искусства метта тIа яккха могардараш дукха бац. Царех ба художникаш а. Цудухьа ба уж декхарийла а цунах лаьца шоай произведенеш хьакхолла.

А. ГАДАБОРШЕВ.

ДАЬЙ НАЬКЪАГIА

Старопромысловски районе дукха ба Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема ветеранаш. Царех цхьабараш хIанз а халкъа боахаме къахьегаш ба, вожаш — салоIаш ба. ДIаух шераш, бакъда йицлац тIема ханаш. Цун истори дийнабисачаргара ха езараш ба таханара дешархой. ХIаьта царна биц а лац ветеранаш, уж баха моттиг а дика йовз.

Грозненски № 37 йолча школе болх беш я «Лехар» яха клуб. Школа уллача Катаяма яхача поселке баха тIема ветеранаш лохаш я клубе болх беш йола штаб. Цу гIулакха берашта новкъостал деш ва тIема ветеран школа военрук, запаса майор Нарудинов Сагды Салахович.

ХIара шера школе чакхдувл тIема - спортивни ловзараш, цIейш. Традици а хинна дIаэттад школе тIема ветеранашцара вIашагIкхетараш. «Фуд из турпалал?» яхаш яр 8 «Б» классе чакхъяьнна диспут, 9-ча классай дешархошта юкъе дIайихьар Б. Васильева — «Сатоссача хана сатийна хул укхаза» яхача книжках йола дешарий конференци. Из кийчйир школен классен боацача балха организатора Недвижаева Валентина Георгиевнаси библиотекара Смагина Любовь Алексеевнаси.

ДIадахача шера «Лехар» клуба штабо 859-ча авиаполка ветеранашца вIашагIкхетар чакхдаьккхар. Цига баьхкабар запаса капитанаш Ассиновский, Кулахмедов, Берлин йоаккхача дакъалаьца В. Н. Деребизов.

Клуба штаба керте латташ я Неговор Наташа. Ший болх дика хови я из. Цудухьа дIадахача шера вай республика дешархощца из яхийта хилар Москве экскурсе.

Дешархоша шоаш кийчду фотостендаш, пенгазеташ. «Цар Даьхе лораяьй» яхаш я школера цхьа фотостенд. Цо дувц Берлин яккхарга кхаччалца тIом баьча Е. Е. Сафроновца, тIема летчикаца Витницкеца, тIема ветеранашца И. Жуковцеи А. Стариковацеи хиннача вIашагIкхетарах. Школе тIема гIулакх Iомаделга дувцаш я вож стенд.

Дукхадеза берашта «Зарницей», «Орленок» яха ловзараш а. Школе цу ловзарий штабаша чакхйоах связистий, топащ кхувсарий, регулировщикий, пожарникий занятеш.

М. ГАДАЕВ,
хьехархо.

ДУВЛА ТХА ШКОЛЕ!

Вай республика теле-радио журналистий дика гIулакх хинна дIаэттад хIара шера болхлой а юрта къахьегамхой а корреспонденташ кийчбу школа хьаеллилга. ДIадахача шера цу школе кийчвир телевиденена, радиона, кепайоазонна лаьрхIа 32 активист.

Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета чуйоагIача телевиденеи радиои комитете укх шера а хьаеллаш я цу тайпара школа. Школа декхар да цига дIаязбеннараш передачаш язъе, кхыча балха тIа дакъа лаца Iомабар. Дешара программа юкъейоагIа телевиденеи радиои теорехи практикахи йола лекцеш, семинарски занятеш, практически дакъа лоац телевиденеи радиои передачаш кийчъеча редакцей балхах.

Школа занятеш хул бетта шозза сайрийнарча сахьаташка. Рабселькорий школе дIайийбу болхлойи юртийи корреспонденташ, газетий редакцей членаш, кепайоазон, телевидене, радио активисташ, предприятей, совхозий болхлой, колхозхой, студенташ, дешархой.

Школе дIаязвалара эш заявлени, партийни, комсомольски е профсоюзни организаце рекомендаци.

Хьалхара заняти хургья укх шера 24 октябре.

Заявленеш укх адресах дIайийе: Грозный, радио ЦIа, телефон 3-63-53. Дувла тха школе!

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

11 октябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйранара гимнастика. 9.30 — А. Гельман. Горьке цIерагIча СССР Московски художественни академически театра «Парткома заседани» яха телевизионни документальни фильм. ДIалолалуш къамаьл ду йоазонхочо А. Суркове. 14.30 — Документальни фильмай программа. 15.05 — «Наьна школа». 15.35 — «Пятилетка новкъа москвичаш». 16.05 — «Массанена тIехьа цаI, цхьаннена тIехьа массана». Ленинградера передача. 16.55 — Дунен тIа эггара хьалха лаьттан советски искусственни спутник урагIъяхийта 20 шу дизара хетаь торжественни заседани. Советски Эскара Центральни Академически театрера трансляци. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Донски казакий иллейи халхарийи Пачхьалкхен ансамбла концерт. 19.00 — «Бизнеса дунен тIа» яхача циклацара «Восстание» яха передача. Передача дIахьу политически обозревателa В. Дунаева. 19.30 — Хоккейх йола СССР чемпионат «Крылья Советов» — ЦСКА. Хьалхарен шоллагIен ханаш. Ленина цIерагIча Центральни стадиона спорта Дворецера трансляци. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Хоккейх йола СССР чемпионат. «Крылья Советов» — ЦСКА. КхоалагIа ха. 22.05 — Дунен тIа эггара хьалха лаьттан советски искусственни спутник урагIъяхийта 20 шу дизара хеталаь концерт. Советски Эскара Центральни Академически театрера передача. Йистеяьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Сигален хьохой» яха телевизионни документальни фильм. 18.15 — «Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа. (эрсий, гIалгIай меттала). 18.35 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (гIалгIай меттала). 19.05 — «02 ладувгIаш я». 19.25 — «ВАЗ-а архитектура». 19.35 — «Сарахьа юртарча клубе» (нохчий меттала). 20.10 — СССР вошал долча республикай деноаш. Эстонски ССР. Кинопрограмма.

12 октябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйранара гимнастика. 9.30 — «Берал дIадаьнначул тIехьагIа бIаь да» яха художественни фильм. 11.00 — «Кинонийкъбархой клуб». 14.30 — «Вьентьян: кердачун белгалонаш». Телевизионни документальни фильм. 14.50 — «Хьамсара Iалам». 15.10 — «Принцa къесаги» яха берашта дола художественни фильм. 16.30 — «Советий мехка Iилма». 17.00 — «Тхоца хьаде, оаха санна хьаде, тхол дикагIа хьаде». Германски Демократически Республикера передача. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Берашта йола стихаш». 18.30 — «Спортлото» тираж. 18.40 — «Советски илле антологи». Вай даьй иллеш». ДIаоал Центральни телевиденей Ерригсоюзни радиои йоккхача берий хоро. 19.15 — «Дерригача халкъо къоабал ю». 19.30 — Центральни телевидене экрана тIа эггара хьалха. «СибарегIара воккха саг» яха художественни фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «УнахцIено» яхача программа герга истол». «Алкоголизма гIулакхаш». 22.20 — «Фестиваль... Конкурс... Концерт...» Передача дIахьу музыкальни комментатора Доброхотовас. Йистеяьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «ТIехье» яха телевизионни документальни фильм. 18.15 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35 — Юбилейни вахта — хьинар долаш чакхъякха. Грозненски ацетонови заводе (нохчий меттала). 19.05 — Къилбаседа Кавказски Iилма» яха телевизионни документальни фильм. 19.25 — Ялаташ кхедеча наькъашка. «Лаьтта ахар а ялат дIалер а». Передача дIахьу РСФСР заслуженни агронома М. В. Ковальске. 19.55 — «ДоттагIал». Киножурнал. 20.25 — «Струнни квартет». Фильм-концерт.

РАДИО

11 октябрь

7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.26 — «Сердало» газета обзор. 7.32 — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Ашараш. 8.45 — ТIехьавусаш саг воацаш болх бар. «Производства кхоачамаш, царех пайда мишта эц». Грозненски кога бувха гIирс беча фабрикера передача (нохчий меттала). 9.15 — «Тха почта». (гIалгIай меттала). 9.30 — «Къона вай заманхо» (гIалгIай меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.30 — «Сайрийнара Грозный» (горсете гIолла). 18.30—Ашараш.

12 октябрь

7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.26 — «Ленинан некъ» газета обзор. 7.32 — Ашараш (нохчий меттаал). 8.25 — Хоамаш. 8.36 — «Баркал, доктор». Очерк. 8.50 — Машарахи къахьегамахи дола иллеш (нохчий меттала). 9.15 —«Юрта массово - политически болх дIахьу центр-клуб». Назранера передача (гIалгIай меттала). 9.30 — Къамаьлаш ду СССР Лаккхехьарча Совета депутаташа. 16.00 — Октябра байракха кIал. «Дог-гIоз доаха хуппамаш». Къахьегама Цеча Байракха орден лелаеча М. Дарсиговса дувц (гIалгIай меттала). 16.20 — Советски хьисапера вахар. «Рейсера рейсе». Грозненски автотранспортни предприяте водитела Чекинах. 16.40 — Ашараш. 16.45 — Iана [illegible]

ФУТБОЛ

Финиша гаргагIертай СССР футболах йола «А» класса хьалхарча группера командай чемпионат. Къаьстта беза мах болаш я хIанз яьккха очко. Цудухьа ира къовсам латташ чакхъяьлар 7-ча октябре хинна 34-гIа тур.

Цу дийнахьа Казане моттигерча «Рубинаца» ловзаш хилар «Терек». В. Ряузовеи В. Колядкоси чутехача шин бургаца цхьан голаца мара казанцашта жоп дала ца магаор «Терек». [illegible]

[illegible]

Тахан республике тIоллен Грозне моркаш а йолаш, [illegible] малхбоалехьара секунде 5 — 10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хир ду. [illegible] Грозне 3—5 градус йовхал йолаш хилен тарлу. Кхоана моркаш а йолаш хьайолча хана вIашагIолаш [illegible] 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен [illegible] температура бийсана —2 +3, дийнахь 0 +5 градус хилен тарлу. Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктохкам секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-46; промышленностa отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-66; бухгалтере — 2-51-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-66; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ереи, шоаттеи деношка

СФ02444. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 7425.